

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
Odsjek za historiju
Katedra za arheologiju

Maida Turkmanović

**Značaj arheološke dokumentacije, upotreba i prilagodljivost pri
vođenju arheoloških istraživanja**

(završni magistarski rad)

Mentor: Prof. dr. Adnan Kaljanac

Sarajevo, 2020.godine

Sadržaj:

1.Uvod.....	3
2. Definisane teme	4
2.1. Historijat razvoja upotrebe dokumentacije u bosanskohercegovačkoj arheologiji.....	14
3. Dokumentacija na terenima 70-tih i 80-tih godina dvadesetog vijeka.....	44
4. Formulari koji se koriste u zemljama regiona i šire: prednosti i nedostaci	49
5. Zaključna razmatranja	54
Table.....	57
7. Literatura	67
1. Knjige:.....	67
2. Članci i formulari:	67
3. Formulari:.....	73
8 .Summary.....	75
9. Biografija	78

1.Uvod

Arheološka dokumentacija predstavlja skup dokumenata neophodnih za istraživanja arheoloških lokaliteta. Sve jasniji su zahtjevi arheološke dokumentacije koji ističu njen osnovni zadatak – minimum dokumentiranih podataka na osnovu kojih bi drugo stručno lice moglo obaviti pozitivan kabinetski studij prema zahtjevima i zadacima postojeće arheološke znanosti.¹Ova tema je vrlo slabo zastupljena iako je za arheologe od velikog značaja.

Predmet istraživanja ovog rada je upravo dokumentacija, prije svega terenski dnevnic i formulari korišteni prilikom arheoloških istraživanja bilo da se radi o prospekcijskim, sustavnim, nedestruktivnim, zaštitnim. Rad se sastoji od poglavlja u kojima će se prvo definirati tema i elementi razlikovanja osnovne od kompletne dokumentacije zatim će se pregledati i analizirati uzorci formulara iz zemalja regiona, kao i bosanskohercegovačkog entiteta Republika Srpska, ali i sa Cambridge-a, Brown University-ija i iz Grčke. Također jedno poglavlje posvećeno je načinu dokumentiranja terena 80-tih godina dvadesetog vijeka kao i njihovoj metodologiji istraživanja, ali i dnevnicima Đure Baslera i Ive Bojanovskog iz 1970 i 1973. godine. Pored uzoraka i dokumentacije iz 80-tih kao primjer dobre prakse korišten je priručnik *Minimalni standardi izkopavalne dokumentacije*, koji je priređen od strane Predraga Novakovića, Darje Grosman, Renea Masaryka i Matjaza Novšaka. Bitno je napomenuti i *Kratak priručnik za arheološka iskopavanja* autora Tonka Rajkovače i Jo Applebyja, kao i priručnik Philipa Barkera *Tehnike arheoloških iskopavanja, te načela arheološke stratigrafije* od E.C. Harrisa.

Cilj ovog rada biti će predstavljanje rezultata dosadašnjih istraživanja bosanskohercegovačkih naučnika u okviru vođenja arheološke dokumentacije. Nastojalo se izabrati što interesantnije, ali i problematičnije članke iz perioda prahistorije, antike i srednjeg vijeka kojima se pristupilo objektivno radi dobijanja finalnih rezultata i stvaranja što bolje slike korištenja dokumentacije kroz vrijeme ili odsustva iste. Rad je pisan tematsko- hronološkom metodom.

---

¹ Ilakovac, 1958, 105.

2. Definisanje teme

Koncept iskopavanja arheoloških nalazišta uz precizno dokumentiranje arheološke stratifikacije razvio se relativno nedavno, nakon dugog razdoblja obilježenog prije svega zanimanjem za vrijedne artefakte i drevne građevine.² Pravi napredak vezan za dokumentiranje dogodio se u prvoj polovici 20. vijeka, a omogućili su ga Mortimer Wheeler i Kathleen Kenyon koji su u stratigrafiju uveli numeriranje slojeva i uviđanje važnosti kontakata između slojeva.³ Već sredinom 20. vijeka javlja se i prva olakšica dokumentiranju iskopavanja, prvi štampani obrazac za opisivanje arheoloških depozita koji je omogućio bilježenje stratigrafskih slojeva u formulare. Evidentno je da se najveći dio podataka u arheologiji dobiva terenskim radom koji uključuje, opažanje, bilježenje, prikupljanje i pohranu različitih vrsta materijalnih ostataka i podataka o njima, te da potporu takvom sustavnom arheološkom opažanju mogu dati samo različiti oblici i tehnike bilježenja podataka koji čine arheološku dokumentaciju.⁴ Osnovna dokumentacija trebalo bi da se sastoji od dnevnika koji vodi voditelj ili dokumentarista. Dnevnik/ teka se treba koristiti samo za jednu kampanju istraživanja i poželjno je da sadrži sve informacije o tome šta je urađeno tokom iskopavanja, koje su metode korištene, koje su dubine iskopanog prostora, dimenzije, mjesto i kontekst pronađenih nalaza, njihov broj kao i detalje oko vremenskog trajanja radova. Važno je da osnovna dokumentacija sadrži i podatke ko je na terenu, diplomirani arheolozi, studenti, fizički radnici, bageriste i itd. Ono što se uz dnevnik, kao dio osnovne dokumentacije treba nalaziti je i građevinski dnevnik u koji se upisuju slične informacije onim u dnevniku. Građevinski dnevnik je preporučljivo imati na svakom terenu bilo da se radi o rekognosciranju, prospekciji, sistematskom ili geofizičkom istraživanju da bi u slučaju dolaska inspekcije iz nadležnih institucija, posjetitelj mogao potpisati i imati uvid u ono što je urađeno do tog momenta. U građevinski dnevnik se također potpisuje voditelj istraživanja na kraju svakog radnog dana. On se izrađuje u dva primjerka originalni obično ostaje sa ostalom dokumentacijom

---

² Harris, 1989, 39.

³ Harris, 1997, 11.

⁴Novaković, Grosman, Masaryk, Novšak, 2007, 4.

kod voditelja terena dok kopija može da se preda investitoru ako je on traži, jer se građevinski koristi i zbog investitora da bi se opravdalo sve što je urađeno prilikom istraživanja. Zbog velikog obima posla koji voditelj ima na terenu procjenjuje se da je najbolje odabrati jednu osobu koja će se baviti samo dokumentacijom pratiti i bilježiti dešavanja na cijelom lokalitetu.

Potrebno je naglasiti da fotografija spada u osnovnu dokumentaciju te da je preporučljivo fotografisati svaku stratigrafsku jedinicu i to tako da se vidi ta jedinica, njeni odnosi sa drugim stratigrafskim jedinicama, ako su vidljivi, te ako postoje neki detalji unutar nje (artefakti *in situ* i sl.). Prije slikanja potrebno je na vidljivo mjesto staviti razmjernik i strelicu koja označava sjever, tablu na kojoj treba da piše naziv lokaliteta, naziv sonde/rova, broj SJ i datum. Ako za to postoji mogućnost treba praviti što je moguće više panoramskih i visinskih fotografija odakle bi se moglo vidjeti cijelo nalazište i imati uvid u ono što je urađeno. Predlaže se da se naprave panoramske fotografije ako za to ima mogućnosti, prije početka istraživanja lokaliteta i nakon završenih radova. U dnevnik zapisati broj panoramskih i visinskih fotografija i kada se prebace u računar dodati im sjever i napisati mjesto sa kog je nastala fotografija. Kada je riječ o nalazima i posebnim nalazima u osnovnoj dokumentaciji dovoljno je da se napiše odakle potiče nalaz (sonda/ rov) i na kojoj dubini je nađen, za kompletnu dokumentaciju biti će potrebni još neki detalji o kojima će biti riječi u daljem tekstu.

Važno je naglasiti da je ovo gore navedeno samo osnovna dokumentacija dok kada se govori o kompletnoj, ona pored ovih stavki treba da sadržava i formulare u koje bi se upisivali podaci iz dnevnika, datum, vrijeme, broj članova ekipe i njihova imena, podaci o arheološkim cjelinama itd. Ako je riječ o stratigrafskoj jedinici unutar jedne sonde ili rova, neophodno je upisati podatke poput dimenzija sonde/rova, oblika, dubine opisanog sloja, konzistenciji zemlje, nalazima te u kojem dijelu sonde su nađeni i u kojem kontekstu. Potrebno je nacrtati cijelu sondu i označiti stratigrafsku jedinicu koja je opisana, zatim, iako se ovaj metod rijetko koristi bilo bi poželjno imati, ali i iskoristiti Harrisovu matricu ali i Munsellovu ljestvicu boja da bi se lakše odredila boja određenog sloja. Za Munsellovu ljestvicu važno je naglasiti da je poželjno da jedna osoba ovo radi i da se može uzeti uzorak ili suhe ili mokre zemlje iako bi bilo poželjno imati oba čiji bi se rezultati upisali u dnevnik i kasnije u formular.

Isto tako kada se kopa rov može biti duži i širi od sonde,obično na početku mu je širina kašike od bagera te se kasnije širi ako je to potrebno. Za rov je preporučljivo upisati podatke iste

vrste kao i za sondu / stratigrafsku jedinicu. Dužina i širina rova zavisi od uputa koje bagerista dobija od voditelja.

Za dokumentiranje jedne građevine neophodne su njene dimenzije, materijal od kojeg je napravljena, koliko je očuvana, da li je bila konzervirana ili je tek pronađena, ako se može odrediti kom periodu pripada da li je u planu da se restaurira ili na neki način zaštititi. Na kraju potrebno je napraviti jedan crtež pored fotografija (sa vidljivom tablom sa nazivom lokaliteta, kvadranta/ sektora i datumom) koje su neizostavne tokom cijelog istraživanja.

Grobovi se najčešće sastoje od tri vrste stratigrafskih jedinica: ukopa, zapune i kostura, no mogu imati i strukturu u obliku arhitekture ili obloge groba. Za informacije o grobovima je bitno da se izmjeri skelet, da se utvrdi da li nedostaju neke kosti, da se skicira i fotografiše iz više uglova sa trasirkama i strelicom koja označava sjever jer je bitna orijentacija grobova za tumačenje grobalja. Nakon što se sve fotografiše i georeferencira. Kosti treba pakirati u papirne ili kartonske vrećice ili kutije, a plastične treba izbjegavati jer i najmanja količina vlage u mikroklimi podstiče proces truljenja. Kosti se obično pakuju tako da se posebno zapakira lobanja i donja vilica (mandibula), posebno duge (bedrene i goljenične kosti) i posebno sitne kosti kao što su rebra i pršljenovi.⁵ U slučaju kremacije ili sahranjivanja u urni/posudi, urna se, ako je u cijelosti sačuvana, treba podignuti i isprazniti u kontroliranim uvjetima; ako je posuda razlomljena ili se radi o sahrani bez posude, u jami, treba zajedno s kostima prikupiti cijelu zapunu⁶. Nakon što je grob u potpunosti ispražnjen pristupa se dokumentiranju njegova ukopa, a svi prikupljeni nalazi, posebni nalazi i uzorci uvode se u za to osmišljene obrasce koji zajedno s drugim oblicima dokumentiranja čine trajnu dokumentaciju o pojedinom grobu.

Kada su počela prva iskopavanja na ovim prostorima arheolozi su na postojeće karte bilo da su austro-ugarske ili neke druge ucrtavali lokalitete i na taj način se orijentisali. Do rata (1992.-1995.godine) je korišten Gauss-Krüger koordinatni sistem za georeferenciranje i lakše ucrtavanje lokaliteta. Sve karte iz članaka posle rata (1992 - 1995.godine) koji su korišteni za ovaj rad napravljeni su u ETRF2000 ili ETRF1989 koordinatnom sistemu čije su razlike u odnosu na

---

⁵ Šlaus, 2006, 25.

⁶MoLAS, 1994: 3.5.4

Gauss Krüger koordinantni sistem minimalne. Gauss Krüger sistem se može uočiti tako što su njegove koordinate u kilometrima ili metrima dok su za univerzalni sistem UTM koordinate u minutama i sekundama. Za današnje vrijeme bitna je činjenica da je sve kompjuterizovano i da postoje uređaji koji mogu mnogo da olakšaju posao arheolozima kao što su totalne stanice, GPS-roveri ili bilo koji drugi uređaji pomoću kojih se mogu uzeti pozicije određenih kopova i cijelog terena te kasnije prebaciti u program. Ne georeferenciraju se samo tačke i položaj većih kopova tokom iskopavanja, već i manjih, čak i nekih posebnih nalaza da bi se dobio određeni uvid u situaciju.

U kompletnu dokumentaciju trebaju biti uvrštene i informacije o nalazima, posebnim nalazima i uzorcima. Kada je riječ o nalazima i posebnim nalazima potrebno ih je evidentirati *in situ*, fotografisati, dodijeliti im njihov broj signirati i spakovati u vrećicu. Ako su nađeni u sloju sonde ili rova trebalo bi skicirati položaj tih nalaza na istom mjestu u dnevniku gdje je skicirana sonda ili rov, osim ako nisu površinski nalazi onda ih samo evidentirati i fotografisati *in situ* dodijeliti im broj i ponoviti postupak iz prošle rečenice. Kada govorimo o posebnim nalazima, (obilježavaju se tako ako posjeduju neku jedinstvenu i karakterističnu osobinu), evidentiraju se na isti način kao i nalazi samo se u signaturama označavaju kao posebni P.N⁷.

U posljednjih nekoliko godina prilikom iskopavanja arheoloških lokaliteta postalo je obavezno slati uzorke na analizu. Naime, ako je neophodno imati tačnu ili približno tačnu dataciju nekog artefakta ili kosti ili nekog drugog organskog materijala koje su nađene prilikom iskopavanja, uzorak se treba odvojiti i staviti u neprozirnu foliju(ili u neku drugu ambalažu koja ga štiti od svjetlosti), napiše se signatura i stavi u posebnu vrećicu da ne bi kontaminirala na bilo koji način uzorak nakon što se spakuje u još jednu vrećicu sa signaturom šalje se na analizu. Svaka od institucija koja vrši analizu ima svoje formulare koje je neophodno ispuniti prije slanja. Na analize je najbolje poslati zube sa skeleta ili neku drugu kost koja bi bilo poželjno da nije kontaminirana da bi rezultati bili što precizniji. Pored skeleta na analizu se obično šalju uzorci nekog organskog materijala zavisno od onog šta je pronađeno prilikom iskopavanja. „*Za prikupljanje uzoraka važne su tri stvari : tehnika prikupljanja, veličina uzorka i procedura pohranjivanja i dokumentiranja uzorka.*”⁸Bilo bi poželjno prikupiti što veći broj uzoraka sa više

---

7P.N.- posebni nalaz, koji se izdvaja po nekoj jedinstvenoj osobini koju nemaju drugi nalazi.
8MoLas, 1994, 3.1.

mjesta na terenu i iz svih vrsta stratigrafskih jedinica na cijelom nalazištu kako bi bilo objektivno uspoređivanje i provjera.⁹ U današnje vrijeme najvažnija i najpoznatija metoda datiranja je radiokarbonska metoda tj ¹⁴C.

. Iz svega ovog gore navedenog može se konstatovati da bi se vodila kompletna dokumentacija potrebno je što više informacija zapisivati u dnevnik, npr: datum i vrijeme početka istraživanja, ko je od ekipe na terenu, koje su mašine tu, koliko se sonde iskopava ručno njihove stratigrafske jedinice, ali i nalazi pronađeni u istim. Označiti i evidentirati kopove koji se iskopavaju mašinski, na isti način kao i sonde. Svakodnevno popunjavati građevinski dnevnik, ispunjavati formulare koje posjeduje institucija koja istražuje, poželjno je sve informacije koje se upisuju u dnevnik prenijeti u formular/e. Fotografisati iz više uglova i potruditi se ako je moguće napraviti što više panoramskih snimaka bilo da se neko popne na obližnju zgradu ili slikati dronom ako ga institucija posjeduje. Fotografisati SJ sa tablom, razmjernikom ili trasirkom i strelicom koja pokazuje sjever. Potruditi se da fotografije budu jasne i vidljive. Odvojiti budžet za laboratorijske analize da bi se dobila apsolutna datiranja, snimati GPS-om lokalitet i sve kopove, dubine, i PN-ove, također poželjno je praviti evidencione fotografije koje bi se po potrebi stavljale u izvještaj. Bilo bi poželjno imati i sita za prosijavanje zemlje na terenima makar prilikom prospekcijskih i sistematskih istraživanja. Ako bi uslovi to dopuštali bilo bi preporučljivo sprovesti i flotaciju.

Kao primjer dobro vođene dokumentacije treba pomenuti dnevnik B.Govedarice sa istraživanja Klisure Kadića Brdo¹⁰ o kom će detaljno biti riječi u jednom od poglavlja. Istraživanja su sprovedena nekoliko godina, a objavljen je i članak sa rezultatima istih. Ono što je bitno za ovaj rad je prije svega dnevnik koji je vodio Govedarica tokom istraživanja i u kom se nalaze iznimno detaljne informacije. Autor je pored dnevnika, informacije upisivao u odgovarajuće formulare npr. obrazac za lokuse tj slojeve, zatim obrazac za nalaze i uzorke, ali i za posude koje su sastavljane na lokalitetu i onda je za svaku od njih popunjavan formular. Govedarica je vodio evidenciju o svakom članu ekipe, radniku, sredstvima koja su im odobrena. Za svaki iskopani dio lokaliteta izmjerena je dubina, označeni su slojevi i pozicionirani nalazi unutar iskopanih dijelova, skicirali su se nalazi, ali i iskopana područja. Pored svega ovoga

---

⁹Barker, 2000, 244.

¹⁰ Babić, Govedarica, 1992.

vršena je i flotacija određenih uzoraka na licu mjesta da bi se što više posla odradilo na terenu. Prilikom iskopavanja ovog lokaliteta nije korišten građevinski dnevnik pretpostavlja se da je razlog taj što u to vrijeme isti nije bio zastupljen ili je pak bio nepotreban za ovo istraživanje.

Zašto je značajno voditi dokumentaciju? Vođenje dokumentacije prilikom istraživanja jednog terena je najbitnije, jer ako nema nikakvog zapisa o iskopavanju kao da se taj lokalitet nikad nije ni istraživao. Međutim, postoje primjeri i kada se vodi dokumentacija da se naprave greške namjerno ili slučajno, npr. prilikom istraživanja Vixa, 1953/54. Rene Joffroy vodio je dnevnik i upisivao skoro sve njemu poželjne informacije. Međutim, nakon 65 godina Bruno Chaume¹¹ je analizirao i proučavao njegove bilješke i fotografije i upoređivao ih sa zvaničnim informacijama te našao dosta neslaganja u dubinama, položaju nalaza, dosta informacija je zanemareno. Jedna od brojnih komponenti je da Joffroy skoro nigdje detaljno ne opisuje tri bronzane posude osim da su nađene uz zapadni zid dvorane, ne postoje nikakve fotografije posuda *in situ* niti dimenzije istih. Iako ovaj primjer anulira gore navedenu rečenicu, da ako ne postoji zapis o iskopavanju kao da do istog nikad nije ni došlo, ovdje se vidi i druga strana loše vođene dokumentacije ili pokušaja sakrivanja nekih krucijalnih informacija. Loše vođena dokumentacija može dovesti do pogrešnih zaključaka, ali kako to nije nepoznanica ipak je bolje imati bilo kakve spise o istraživanju nekog lokaliteta nego nemati ništa.

Stariji istraživači nisu pridavali značaja dokumentaciji što se vidi iz članaka arheologa koji su određene lokalitete istraživali nakon njih. Npr. Ružica Bižić koja u članku o grobovima u Donjoj Dolini¹² navodi da Ćiro Truhelka prilikom istraživanja ovog lokaliteta 1896. godine nije ništa skicirao, da nema plana nekropole, nije vodio računa o dubinama o orijentaciji niti o položaju skeleta. Bižić je zbog toga svoj članak fokusirala na analizu nalaza te njihovu dataciju i analogije Još jedan slučaj je rad Zdravka Marića o revizionim iskopavanjima grobova u Kačnju kod Bileće. Naveo je da se radi o zaštitnom iskopavanju na kojem su evidentirani ostaci skeleta i bogati arheološki nalazi, ali ono što je bitno je da je autor izričito napisao da su vrlo teški uslovi onemogućili izradu precizne terenske dokumentacije, zbog nepovoljnih vremenskih uslova, ali i

---

11 Chaume, 2018, 120.

12 Bižić, 1952.

zbog činjenice da su mještani samoinicijativno pregledali prostor i neki materijal odnijeli na čuvanje u Bileću. Ono što je dokumentovano su podaci o grobnici njene dimenzije i broj ukopanih individua, zatim revizija datiranja nalaza, opisi i slike istih¹³. U člancima objavljenim u Godišnjaku centra za Balkanološka ispitivanja od izlaska prvog broja autori su se trudili negdje u tekstu ili u fusnoti da objasne gdje se nalazi dokumentacija sa istraživanja, ko ju je vodio, dok se kod nekih autora čitajući članak može zaključiti kakva je dokumentacija vođena osnovna ili kompletna ili nije uopšte vođena. Primjer jedne dobro vođene dokumentacije je članak Irme Čremošnik koja je pored osnovnih opisa, položaja lokaliteta, statistike, crteža i fotografija kao i datiranja keramike stavila i metod iskopavanja, dubine na kojima su nalazi nađeni, ali i broj katastarske čestice lokaliteta koji je istraživan¹⁴. Neophodno je pomenuti i Govedaricu koji u jednom svom radu govori o 3. faze sistematskih istraživanja i to:

Detaljno rekognosciranje svih gradina s ciljem da se utvrdi njihova očuvanost broj i odnos sa eventualnim naseljima drugog tipa.

Sondažno istraživanje na onim gradinama na kojima je prethodnim radom utvrđeno postojanje arheološkog materijala, odnosno mogućnost postojanja kulturnog sloja.

Sistematsko iskopavanje na manjem broju lokaliteta na kojima su konstatovani dobro sačuvani kulturni slojevi, kao i arheološki materijal koji može pružiti dosta podataka za razrješavanje kulturnih i hronoloških odnosa čitave regije.¹⁵ U člancima koji su se koristili da bi se što bolje približila dokumentacija uočava se, da su se od ove tri faze najviše koristile 2. i 3. Za svaku od ove tri faze bilo bi preporučljivo da ima određenu vrstu dokumentacije. Za fazu jedan poželjno bi bilo da sadrži georeferentne tačke prostora i pozicije gradine, dnevnik, građevinski dnevnik, fotografije na kojima će se nalaziti strelica za sjever i razmjernik, ali i kesice sa signaturama ako se nađu površinski nalazi. Kada je riječ o drugoj fazi pošto se radi o sondažnom istraživanju isto kao i u prvoj, oba dnevnika, georeferencirane tačke položaja svih relevantnih tačaka. Za fotografije voditi računa da imaju na njima trasirke i strelica za sjever, te da su dobrog kvaliteta. Da se fotografišu SJ, vrećice i signature za prikupljanje materijala, ali i neprobojna folija za uzorke, ali i formulare u koje će se sve informacije upisati. Za treću fazu pošto se radi o

---

13 Marić, 1975, 101.

14 Čremošnik, 1977.

15 Govedarica, 1982.

sistematskom iskopavanju koje po pravilu traje najduže, pored već pomenutih dnevnika, fotografija panoramskih i visinskih, SJ, nalaza *in situ* sa strelicom i razmjernikom ili trasirkom, poželjno je svakodnevno upisivati podatke u formulare, voditi evidenciju, fotografisati i signirati nalaze i posebne nalaze, obezbjediti neprozirne folije za prikupljanje uzoraka, za sve tri faze poželjno je imati neki GPS-rover ili totalnu stanicu za uzimanje položaja lokaliteta, gradine, stratigrafskih jedinica, nalaza i slično. Od ove tri faze najdetaljniju dokumentaciju zahtjeva treća faza jer se radi o sistematskom iskopavanju te nije preporučljivo da dođe do propusta jer ono što se jednom iskopa i dokumentira ne može se opet kopati, dok za prvu fazu ako se radi o rekognosciranju što nije destruktivno arheolog uvijek može doći opet i snimiti lokalitet.

Na kraju potrebno je pomenuti još Lidiju Fekežu i njen članak o nekropoli u Šabićima u kom autorica naglašava da se sva dokumentacija nalazi u Kantonalnom zavodu za zaštitu kulturnog historijskog i prirodnog nasljeđa u Sarajevu¹⁶. Čitajući ovaj rad može se uočiti da je vođena detaljna dokumentacija jer sadrži potrebne informacije o dubinama slojeva, nalazima, opisima stećaka, fotografijama, ali i skicama. Treba napomenuti da su fotografije dobro slikane i vidljive, oko skeleta i grobne rake je očišćeno, vidi se tabla sa nazivom lokaliteta, brojem stećka i groba te strelicom za sjever.

Kada je riječ o dnevnicima sa istraživanja treba spomenuti dnevnik I.Bojanovskog o istraživačko konzervatorskim radovima na kasnoantičkoj bazilici u Turbetu kod Travnika iz 1970. godine. Bojanovski je naveo da je obišao lokalitet sa direktorom zajednice kulturnih ustanova i sekretarom mjesne zajednice Turbe da im je dao upute i da su dogovorili šta će se i kako kopati, a da će autor obilaziti radove. S obzirom da je Bojanovski bio voditelj ovih istraživanja, a kako nije naveo šta su po zanimanju direktor i sekretar postavlja se pitanje ko bi bio odgovoran da se nešto neočekivano dogodilo na lokalitetu, dolazak inspekcije ili nešto drugo, a voditelj nije tu. U predstojećim danima autor je opisivao koliko je radnika na terenu koji materijal se koristio pri konzervaciji, navodi se da je autor pročitao radove Č.Truhelke i M.Mandića koji su navodno

---

¹⁶ Fekeža, 2007.

ranije radili na ovom lokalitetu iako se nakon nekoliko dana rada utvrdilo da Truhelka na tom mjestu nije kopao 1893. godine. U nastavku dnevnika autor je objasnio kako je tekla konzervacija određenih zidova i naveo debljine istih. Mjesta na kojima su se kopale sonde i rovovi spominje usput i veoma šturo dok kada je riječ o materijalu koji je nađen ne navodi ni dubine ni kontekst i sl.¹⁷

Drugi dnevnik sa istraživanja je autora P. Anđelića sa iskopavanja na Starom gradu u Travniku koje je vršeno 1973. godine. U ovom dnevniku autor je naveo da je ovo nastavak iskopavanja iz 1959. godine koja je vodio Marko Vego. Dat je kratak opis zemlje koja je iskopavana i pobrojani su nalazi bez bilo kakvih detalja, dubina, slojeva, opisa, skica i sl. Autor je naveo u dnevniku da su zatvorenici¹⁸ kopali, da je Bojanovski dolazio u posjetu. Anđelić je opisivao fragmente, ali je šturo opisivao slojeve u pojedinim kvadrantima¹⁹. Za dokumentaciju sa ovog istraživanja se ne može reći da je detaljno vođena ali opet daje određene informacije o urađenom poslu prilikom istraživanja. Te se može reći da sadrži određene elemente osnovne dokumentacije.

Na samom kraju poželjno je dati poneko objašnjenje vezano za izbor članaka u ovom radu. Naime, prije svega su uzeti Glasnici Zemaljskog muzeja kao najstariji stručni časopis u Bosni i Hercegovini još od 1889. godine. Kako je vrijeme proticalo tako su se pojavljivali novi časopisi i njihovi pojedini radovi su proanalizirani u ovom radu. Dakle tu je Godišnjak centra za balkanološka ispitivanja zatim Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne te određeni izvještaji iz Arheoloških pregleda.

Kada se govori o izboru članaka i autora za ovaj rad korisno je naglasiti da se trudilo odabrati radove koji se tiču rekognosciranja, sistematskog ili revizionog istraživanja određenih lokaliteta iz razloga što se tu donekle može vidjeti da li je neki autor vodio dokumentaciju tokom iskopavanja ili ne. Određeni članci su preskočeni iz razloga što nisu zadovoljili formu za ovaj rad. Preporučljivo je napomenuti da svi gore izdvojeni članci sadrže vrlo sličnu formu, svi posjeduju opise lokaliteta i njihov geografski položaj, izvještaji za prahistorijske i antičke lokalitete se razlikuju od srednjovjekovnih u tome što je kod članaka koji se bave srednjim

---

17 Bojanovski, 1970, dnevnik sa istraživanja čiji je dio objavljen u Našim starinama XXII, 2013. godine u radu Ajle Sejfuli.

18 Nekada su zatvorenici u pratnji stražara dovođeni da rade kao fizički radnici.

19 Anđelić, 1973. dnevnik sa istraživanja "Arheološka iskopavanja na Starom gradu u Travniku" nije objavljen.

vijekom, forma ista opis i položaj lokaliteta, broj stećaka u nekropoli i onda opise prvo stećaka pa onda grobova i nalaza u njima, tu su naravno i stari gradovi i njihovi opisi.

2.1. Historijat razvoja upotrebe dokumentacije u bosanskohercegovačkoj arheologiji

Nakon osnivanja Zemaljskog muzeja 1888. godine, javila se potreba za pokretanjem znanstvenog časopisa koji će pratiti rad na terenu i gdje će istaknuti znanstvenici moći objavljivati rezultate svojih istraživačkih poduhvata. Krajem 1888. godine osnovan je jedan takav časopis, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, čiji je prvi broj objavljen već naredne godine. U ovom poglavlju biti će govora o člancima objavljenim od samog nastanka Zemaljskog muzeja do 2008 godine također će biti govora o određenim člancima objavljenim u *Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne*, kao i u *Godišnjaku centra za balkanološka ispitivanja*, ali i u *Arheološkim pregledima*. Kriterijumi po kojima su birani članci su: prije svega o kakvom istraživanju je riječ, da li se iz samog teksta može zaključiti kakva je dokumentacija vođena i jeli uopšte vođena, da li postoje nacrti lokaliteta, fotografije kako lokaliteta tokom istraživanja tako i nakon završetka radova te fotografije nalaza. Da li su fotografije precizne i da li će biti upotrebljive za izvještaj ili članak. Za analiziranje i uspoređivanje uzimani su članci tj. izvještaji sa istraživanja, bilo da je riječ o sistematskom, revizionom, prospekcijski ili zaštitnom istraživanju. Kako je najstariji časopis upravo GZM iz skoro svakog broja je odabran po jedan članak koji je proučavan i iz kog bi se moglo uočiti postojanje neke vrste dokumentacije osnovne ili kompletne. U radovima ovog časopisa to može biti navedeno u tekstu dok kada je riječ o radovima iz CBI-ija obično ove podatke autori stavljaju u fusnotu ili na sami početak rada. Ovo poglavlje je koncipirano tako da će prvo biti riječi o člancima iz Glasnika Zemaljskog muzeja pa od 1957. godine ubaciće se radovi iz ČGT-a te kasnije iz CBI-ija i određeni izvještaji iz Arheoloških pregleda.

Rad Ćire Truhelke iz 1889. godine u kom je pisao o gradinama na Glasincu koje je istraživao. Autor je na početku teksta naveo položaj i opis samog lokaliteta, zatim opis „grobišta“, količinu kostiju i skeleta. Priložio je kartu nalazišta i dao opis crkve Sv. Ilije. Utvrdio gdje je sve vidio gomile, pisao o njihovom obliku i sadržaju i načinu ukopa kao i predmetima koji su kao prilozi

ukopani sa pokojnicima.²⁰ Sve ove informacije su relevantne, ali ne i ključne za minimum osnovne dokumentacije koje bi jedno istraživanje trebalo da sadrži. Naime, ono što autor nije naveo u ovom radu su krucijalne stvari za pozicioniranje nalaza, skeleta i njihove orijentacije. Pretpostavlja se da autor nije smatrao važnim da navodi ove podatke koji nedostaju, više pažnje je posvetio uopštenim opisima gomila i crkve. Danas je bitno imati ove informacije prilikom istraživanja da bi se artefakti mogli pozicionirati u prostoru i na kartografskim prikazima.

Naredni je članak Vaclava Radimskog iz 1890.godine u kom je pisao od dvije nekropole iz bronzanog doba iz Kotara visočkog u Bosni. Autor je u članku naveo informacije iz kojih se može zaključiti da je prilikom iskopavanja terena vođena dokumentacija. Naime, on je pored detaljnog opisa i dimenzija artefakta opisao položaj i smjer skeleta te dubine istih, opis prostora oko skeleta kao i priloge²¹ Da se uporedi ovaj rad i prethodni tj članak Ćire Truhelke moglo bi se zaključiti da im je jedino zajedničko opis lokaliteta i karte samih nalazišta, kada je riječ o detaljnijoj dokumentaciji kod Truhelke ona izostaje dok kod Radimskog se jasno uočava na postojanju opisa skeleta i zapune, orijentaciji te prilozima. Idući članak o kojem će biti govora je opet Truhelkin rad na temu glasinačkih gradina koji se sastoji od skica bedema njegovih dimenzija, kao i kratkog opisa gradova na Glasincu²². Ovo je članak koji spada u neku vrstu rekognosciranja lokaliteta i pripreme za sistematska iskopavanja te iz tog razloga sadrži samo opise bedema i gradova na Glasincu što se može svrstati u dijelove osnovne dokumentacije za ovu vrstu istraživanja.

Sljedeći rad koji zaslužuje pažnju i koji se bavio istraživanjem lokaliteta, a koji bi trebao posjedovati informacije da li je vođena osnovna ili kompletna dokumentacija je članak Vaclava Radimskog i Koste Hermana o Ošanićima kod Stoca, objavljen u Glasniku Zemaljskog muzeja 1892.godine U pojedinim izdvojenim člancima za ovo poglavlje početak je rezervisan za opis i položaj lokaliteta, zatim ovdje su autori stavili nacrt samih Ošanića sa presjekom i dimenzijama. Posvećena je pažnja bedemu kao i građevinama oko njega te njihovim dimenzijama i opisu. Zatim je predstavljen tlocrt crkve kao i natpis koji je nađen u njoj i detaljno se posvetilo opisu natpisa i crkvi. Može se izvući zaključak da su opisi vidljivih objekata (bedem, kule, crkva,

---

²⁰ Truhelka, 1889, 25-35.

²¹ Radimski, 1890, 368-375.

²² Truhelka, 1891, 306-316.

natpis) daleko detaljniji od iskopanih artefakata i njihove metodologije. Za ovaj rad može se reći da je vođena osnovna dokumentacija, rad posjeduje opise vidljivih objekata, njihove nacрте i analizu te fotografiju pronađenog natpisa.²³

Naredni rad je objavljen u GZM-u i govori o istraživanjima *Sojenica kod Ripča blizu Bišća* čiji je autor Radimski. Na samom početku u radu se nalazi opis Ripča, njegov tlocrt kao i opis sojenica, njenih kulturnih slojeva i debljine istih.²⁴ Velika pažnja je pridana nalazima, njihovim opisima, dimenzijama, tablama sa slikama itd. što se može zaključiti na osnovu detaljnih opisa nalaza te analogija sa drugim kulturnim grupama.

Sljedeći članak je istog autora samo iz 1894. godine koji je objavljen u Glasniku Zemaljskog muzeja, a u kom autor diskutuje o *Izveštaju sa iskopavanjima u Domaviji kod Srebrenice* obavljenim 1892. i 1893. godine. Autor se koristio dokumentacijom Eduarda Vorličeka kojem je bila povjerena ova vrsta istraživanja 1892. i 1893. godine. tačnije on je dobio dokumentaciju sa istraživanja i onda je sam tumačio. Ovaj članak sadrži detaljniju dokumentaciju od prethodno pomenutog jer su detaljno izmjerene i označene i opisane prostorije od 1. do 45. Članak sadrži i tlocrt položaja tih prostorija i kratak opis njihove namjene.²⁵ Radimski je na početku rada naglasio da prilaže Vorličekove izvještaje i daje svoje mišljenje na osnovu onog što je video. Idući članak iz čijeg se teksta može zaključiti da je vođena osnovna dokumentacija je rad Franja Fiale iz 1895. godine u kojem opisuje *Rimske grobove s paljevinom kod Rogatice*, a objavljen je u GZM-u. Potrebno je napomenuti da su dva skeleta slučajno nađena i da se dubljim kopanjem na tom mjestu došlo do paljevinskih ostataka sa priložima. Prema njegovim pretpostavkama zdravica se nalazi na oko 3 m dubine. Autor je napravio skicu gdje je isertao slojeve i položaj skeleta koji su orijentisani zapad – istok i nađeni na dubini od 0,50 – 0,80 m, dok su paljevinski bili na 1,5 – 2 m. Na ovom prostoru nađeni su neki artefakti koji su fotografisani i opisani u ovom tekstu.²⁶ Iz svega navedenog može se reći da je prilikom istraživanja ovog lokaliteta vođena osnovna dokumentacija iako nedostaju fotografije.

---

²³ Radimski, Herman, 1892, 40-49.

²⁴ Radimski, 1893, 129-138.

²⁵ Radimski, 1894, 1-48..

²⁶ Fiala, 1895, 199-207.

Naredne 1897. godind Fiala je u Glasniku Zemaljskog muzeja objavio rad pod naslovom *Nekropole ravnih grobova kod Sanskog Mosta*. Ova istraživanja vršena su 1896. i 1897. godine. Autor se prvo osvrnuo na izvještaj iz 1896. godine i dao kratku rekapitulaciju odrađenog kao što je tipologija grobova, opće konkluzije kao i rezultati istraživanja te prahistorijske naseobine.²⁷ Nakon toga Fiala se posvetio opisivanju grobova istraženih 1897. godine njihovim dimenzijama, nalazima, dubini na kojoj su se nalazili te je priložio slike posebnih nalaza. Uz svaki opis groba prikazan je crtež ili slika priloga u njemu. Naposljetku napravio je i statistiku fibula te analogije sa drugim lokalitetima²⁸. Posvetio je mnogo vremena klasifikaciji ovih fibula kojem periodu pripadaju te da li su nađene u grobu ili van njega. Za ovaj rad može se reći da je uglavnom vođena dokumentacija, sve relevantne stavke su više manje ispunjene. Idući je rad Vejsila Ćurčića iz 1898. godine opisuje *Ravna grobišta Japoda u Ribiću kod Bihaća*, koji je objavljen u Glasniku Zemaljskog muzeja. Naveo je otkopanu površinu i broj grobova, osvrnuo se na Fialino iskopavanje te naveo da nije doživio drugu fazu istraživanja. Opisao je način sahranjivanja, napravio analogije sa Jezerinama, nabrajao nalaze u grobovima.²⁹ Autor je priložio dubine grobova i urni. Na kraju i Ćurčić je priložio statistiku fibula sa nekoliko lokaliteta Kada se govori o dokumentaciji u ovom radu se nije moglo baš najbolje uočiti je li vođena detaljna dokumentacija, najosnovnija je čini se postojala, a kada je riječ o Fialinom istraživanju ovog prostora moglo bi se pretpostaviti da su ova dva naučnika vodila dokumentaciju na skoro isti način jer je u ovom periodu uglavnom kod svih istraživača postojala osnovna dokumentacija korištena prilikom istraživanja.

Još jedan Ćurčićev članak objavljen u GZM-u, 1900. godine, a o kojem će biti riječi je *Gradina na vrelu Rame prozorskog kotara*. U ovom kratkom radu opisan je položaj i pristup lokalitetu, zatim za bedem postoje dimenzije, te je priložen i spisak pronađenih predmeta. Rad je više fokusiran na pronađene artefakte i njihove analogije sa drugim nalazištima nego na dokumentaciju i dubine i položaj u kom su nađeni ovi artefakti što upućuje na činjenicu da je pažnja bila usmjerena prema artefaktima i njihovim komponentama, a manje na osnovnu dokumentaciju.³⁰ Sljedeći rad koji zaslužuje pažnju je Truhelkin rad iz 1901. godine u kojem

---

²⁷ Fiala, 1897, 281-308.

²⁸ Fiala, 1897. 281-308..

²⁹ Ćurčić, 1898. 627-656.

³⁰ Ćurčić, 1900. 99-109.

opisuje prahistorijske sojenice u koritu Save kod Donje Doline. Potrebno je naglasiti da su radovi tj izvještaji sa iskopavanja koja je vodio Ćiro Truhelka u periodu od 1901. do 1906. godine posvećeni prahistorijskim sojenicama kod Donje Doline. Prve godine iskopavanja on je opisao građinu i objasnio da je prostor težak za istraživanje zbog korita rijeke.³¹ Naznačio je vertikalne i horizontalne profile, nacрте slojeva i dubine istih, zatim slike skeleta u drvenom sanduku. Nabrajao je nalaze kako keramičke tako metalne, opisivao ih te dao njihove dimenzije. Tokom drugog iskopavanja Truhelka je naveo dimenzije sojenice, dimenzije groba kao i dubine do koje se kopalo da bi se došlo do zdravice.³² U radu je priložio kartu/ nacrt prostora kao i opis stubova sojenice. Veliki dio članka zauzima opis najznačajnijeg nalaza, čamca iz sojenice u Donjoj Dolini.³³ Opisao je dileme i prijedloge kako najsigurnije prebaciti čamac do Zemaljskog muzeja, a da se ovaj ne raspadne. U narednoj 1903-oj godini Truhelka je izveo svoje treće iskopavanje u Donjoj Dolini i pored opisa sojenica pronašao je grobove koje je detaljno opisao i dao skice i fotografije kao i neke svoje zaključke.³⁴ U naredne dvije godine 1904. i 1906. Truhelka nije davao opsežne opise iako za iskopavanje iz 1906. godine naveo je da je zanimljivije nego istraživanja prethodnih godina. Pretpostavlja se zbog još jednog čamca ovog puta hrastovog i dosta manjeg od prethodnog. Autor je smatrao da je čamac stariji od sojenice i u nastavku članka govorio je o dimenzijama načinu očuvanja istog dok se ne preveze do Zemaljskog muzeja.³⁵ U ovih pet godina istraživanja lokaliteta može se zaključiti da je vođena osnovna dokumentacija tj. Dnevnik istraživanja sa infomarcijama o materijalu, dimenzijama određenih objekata, materijalu i načinu privremene zaštite čamca dok se ne preveze u muzej kao i fotografijama.

Zanimljiv je tekst Vejsila Ćurčića objavljen u Glasniku Zemaljskog muzeja 1908. godine pod naslovom „*Preistorijska sojenica iz brončanog doba u Ripču kod Bihaća*”. Prije njega o ovom lokalitetu su pisali Radimski i Fiala. Fiala nije stigao da objavi svoja zapažanja iz 1895. i 1897. godine pa je to učinio Ćurčić u ovom članku. On je napravio detaljnu skicu slojeva i zapisao njihovu dubine kao i pojedine zanimljivosti. Objasnio je detaljno određene prostore označene kao otoci A, B, I, H itd. Zapisao je da je ukupno bilo 1500 kolaca sa razmacima od 0,50 m do 2 m, da se prvo pretpostavljalo da su bez nekog reda postavljeni međutim zaključeno

---

³¹ Truhelka, 1901, 339-396.

³² Truhelka, 1902, 129-144.

³³ Ibid, 1902, 129,144.

³⁴ Truhelka, 1903, 143-152.

³⁵Truhelka, 1903., 143-152.

je da su to vodeni putevi između određenih četvorougaoih skela debljine kolja 15 – 45 cm, dužine 70-160 cm. Veliku pažnju je pridodao „otocima“ i koljima koje je detaljno opisao kao i nalaze. Bilo da su to kameni, drveni, kremen, koštani svi su dobili svoje mjesto u ovom članku.³⁶ Na kraju svega navedenog može se zaključiti da ovaj rad posjeduje osnovnu dokumentaciju bez priloženih fotografija, ali sa detaljnim informacijama o slojevima. Jasno se vidi da su praćene dubine na kojima su ukopana kolja i razmaci između njih. Nalazi su podijeljeni po grupama, opisani i skicirani te se može zaključiti da ovaj rad posjeduje dovoljne informacije o lokalitetu i onog što je odrađeno na njemu. U sljedećem članku Jedan odlučan nalaz brončane dobe iz Velikog Mošunja, čiji je autor Ćiro Truhelka, a tekst je objavljen 1913. godine. u Glasniku Zemaljskog muzeja. Artefakti na ovom lokalitetu nađeni su u rupi dubine 0,40 m, ispreturani neki i odnijeti. Najvažniji nalaz je mač sa koricama iz ove ostave koji je autor otkupio i odnio u muzej kako se ne zna kontekst najznačajnijeg nalaza opisano je ono stanje i oni predmeti koji su nađeni na terenu.³⁷ Ovaj rad ne predstavlja analizu izvještaja iskopavanja već popis slučajno pronađenih, za arheologe jako važnih artefakata. Slično se desilo prilikom iskopavanja u Kačnju kod Bileće o čemu je pisao Zdravko Marić 1975. godine o kojem će detaljnije biti riječi u nastavku teksta, ali je ovdje pomenut iz razloga što je i Marić imao problem sa vođenjem dokumentacije jer su mještani koji su pronašli artefakte i pojedine odnijeli i prebacili na čuvanje u Bileću. Iz tog razloga autor nije imao tačne informacije o položaju, dubini i kontekstu datih nalaza. Skoro isto se desilo i u Velikom Mošunju te iz tog razloga položaj i kontekst nalaza ne može biti tačan. Ono što se može zaključiti je da je osnovna dokumentacija jednim dijelom ispunjena jer postoje dnevnic i opisi nalaza sa prilično jasnim fotografijama.

Naredni rad je autora Mihovila Mandića iz 1926.godine³⁸ na temu *Prehistorijske i srednjovjekovne utvrde kod Travnika*, objavljen u GZM-u. Na samom početku autor je nabrojao najznačajnija utvrđenja te općine, priložio kartu Travnika te opisao najstarije neolitsko naselje. Nakon toga je govorio o materijalu o položaju gradine, o srednjovjekovnim utvrđenjima, cestama koje prolaze u blizini.³⁹ Za ovaj rad se ne može reći da je vođena osnovna dokumentacija, tj da

---

36Ćurčić, 1908, 149-180.

37Truhelka, 1913, 325-335.

38Napravljen je preskok od 1913. do 1926. godine u Glasnicima jer ili nije bilo arheološke tematike ili su članci na nekom od stranih jezika kao što je francuski ili njemački ili ne sadrže određene relevantne komponente potrebne za ovaj rad.

39Mandić, 1926, 35-38.

sadrži osnovne opise gradina i utvrda, materijal je pobrojan i kratko opisan, tu je i karta Travnika. Iz svega navedenog ne može se sa sigurnošću utvrditi da li je autor posjedovao kompletnu dokumentaciju, ali je nije naveo i iskoristio prilikom pisanja članka.

Sljedeći članak je također od autora Mandića koji je objavljen 1927. godine, na temu *Rezultati iskopavanja neolitskog naselja u Donjoj Mahali kod Orašja na Savi*. Autor je u ovom članku dao opise slojeva, dubine, orijentaciju. Posebnu pažnju posvjetio je nalazima tako što ih nabrajao i zapisao njihove dimenzije.⁴⁰ Iz svega navedenog može se zaključiti da nije vođena kompletna dokumentacija jer nedostaju fotografije, dubine na kojima su nađeni nalazi i konteksti istih te se ovaj rad i dokumentacija u njemu mogu svrstati u osnovnu. Godine 1931. u Glasniku Zemaljskog muzeja izlazi Mandićev članak na temu *Prehistorijskog naselja u Sanskom Mostu*, tačnije izvještaj o iskopavanju ovog lokaliteta iz 1929. godine. Već je pomenuto da je Fiala prvi kopao i objavio rezultate istraživanja 1896. i 1897. godine koji su izašli u GZM-u 1899. godine. Mandić je 1927. godine izlazio na teren i uočio slab kulturni sloj koji leži ispod riječnog nanosa na lijevoj obali spomenute rijeke. Kopalo se do dubine od 2 m, najviše artefakata od keramike pronađeno je na dubini od 1,5 -2 m.⁴¹ Ono što se može uočiti iz ovog članka je da vođena osnovna dokumentacija jer sadrži dubine i dimenzije na kojima je pronađen materijal, kratki opis kulturnog sloja, par fotografija lokaliteta, ali ne i prostora nakon završenih istraživanja, nedostaju i crteži nalaza.

Neophodno je pomenuti i Mandićev članak iz 1935. godine o *Gradinama i gromilama u okolici Livna*, objavljenom u GZM-u. Na početku autor je opisao Livno, zatim priložio kartu Livna, skice / nacрте gradina sa dimenzijama i orijentacijom, gromile o kojima su svojevremeno pisali Vejsil Ćurčić i Vaclav Radimski. Pridaje se veliki značaj nalazima opisu, slikama, dimenzijama, ali i analogijama.⁴² Za ovaj članak treba reći da je bogat skicama, kartama i dimenzijama pa je jedan dio dokumentacije obuhvaćen, tačnije rad sadrži osnovnu dokumentaciju koja se može jasno uočiti čitajući članak, dok je za neku dublju analizu potrebno više informacija u samom tekstu.

40Mandić, 1927, 199-206.

41 Mandić, 1931, 1-6.

42 Mandić, 1935, 7-16.

Idući rad je također Mandićev iz 1937. godine o *Skeletnim gomilama halštatskog doba u okolici Livna i Rogatice*. Poželjno je napomenuti da se radi o dvije gomile jedna u Potočanima kod Livna, druga u selu Kosovu kod Rogatice. Za obje gomile postoje opisi lokaliteta i položaj kao i dimenzije te nabranje pronađenih artefakata u istim. Autor se dotakao i halštatske kulture koju je u kratkim crtama opisao.⁴³ Kada govorimo o vođenju dokumentacije iz ovog rada može se uočiti da je u pitanju osnovna dokumentacija, iako nedostaju fotografije lokaliteta ili pak crteži te dubine pronađenog materijala. U sljedećem radu istog autora iz 1939. godine predstavljen je *Preliminarni izvještaj o započetom iskopavanju u Hrustovačkoj pećini kod Bosanskog Vrpolja*. Na samom početku autor napominje da se ovdje već kopalo bez dozvole i da je ta osoba dostavila nađene predmete kao i njihove dimenzije i opise. Mandić je opisao proces iskopavanja, sa nacrtom slojeva i određenim dubinama. Veliku pažnju posvetio je opisu panonske keramike, njenom datiranju kao i analogijama. Na kraju poklonio je pažnju periodu u kom se koristila ova pećina na osnovu pronalazaka u njoj.⁴⁴ Kada se govori o ovom članku treba napomenuti da je vođenje dokumentacije bilo djelimično obuhvaćeno.

Sljedeći članak iz Glasnika Zemaljskog muzeja je iz 1946. godine autora Josipa Korošeca koji je pisao o *Pećini Hrustovači, novom lokalitetu slavonske kulture*. Autor je prvo parafrazirao opis pećine iz Marićevih spisa, zatim je pisao o kulturnim ostacima kao i o nakitu od metala. Dio teksta je posvetio odnosu pećine prema slavonskoj kulturi kao i samom naselju u pećini.⁴⁵ Za ovaj rad se ne može sa sigurnošću reći da li posjeduje osnovnu ili kompletnu dokumentaciju iako rad posjeduje informacije o materijalu dok je opis pećine preuzet od drugog istraživača te se za taj dio može reći da posjeduje jedan dio osnovne dokumentacije jer sadrži opis pećine. Od svega navedenog iz ovog rada nije bilo moguće izvući više informacija o vođenju dokumentacije. Idući članak koji je odabran za ovo poglavlje, objavljen je u GZM-u i to je članak Alojza Benca iz 1948. godine o *Završnim istraživanjima u Hrustovači*. Autor je na samom početku naveo da je ovaj lokalitet prvo istraživao Mandić pa Korošec te na kraju sam autor. U ovom radu na samom početku nalazi se kratka retrospektiva prethodnog istraživača sa svim tlocrtima i dimenzijama slojeva. Naveo je da se zahvaljujući prekopavanjem kanala donekle došlo do dobijanja vertikalnog profila. Benac je komentarisao Mandićeve kulturne slojeve njih 5, za čijim se brojem

---

43Mandić, 1937, 5-10.

44Mandić, 1939, 65-71.

45 Korošec, 1946, 7-37.

autor ne slaže. jer kako je objasnio Mandić nije imao cjelokupnu sliku jer je otkopavao dio nalazišta čiji su slojevi bili ispreturani. Pronalazak i proučavanje prahistorijskih nalazišta u pećini Hrustovači je od velikog značaja pri ispitivanju opće slike prahistorijskog zbivanja u Bosni i Hercegovini.⁴⁶ Iz teksta se može primjetiti da je vođena detaljna dokumentacija prilikom istraživanja jer sadrži detaljne opise slojeva i njihove nacрте dok se Benac u svom radu više oslanja na upoređivanje svog i Marićevog istraživanja, ali i njegov rad sadrži osnovnu dokumentaciju.

Sljedeći rad je posebno važan jer donekle kritikuje Truhelkino istraživanje u Donjoj Dolini. Naime, riječ je o radu Ružice Bižić i grobovima u Donjoj Dolini. Ona je ovaj rad objavila 1952. godine u Glasniku Zemaljskog muzeja. Na početku članka dala je uvod o Truhelkinom istraživanju napomenula je da se služio tipološkom analizom, da nije dao ni skicu ni plan nekropola, nije vodio računa o dubini, orijentaciji i položaju skeleta. Istakla je da je trebao da pruži pravilnije podatke. Velika je mogućnost da je Truhelka smatrao da je sve relevantne informacije objavio u članku te da nije bilo potrebe za informacijama za kojima je Bižić tragala. Spomenula je da je do nedostatka dokumentacije više manje došlo zbog nehata Truhelke, a najviše zbog nesavršenosti metoda iskopavanja koji su se u to vrijeme praktikovale. Ovo je autorici dosta otežalo rad, ali ga nije onemogućilo. Bižić je predočila analizu grobnog inventara, slike materijala, iznjela svoje mišljenje nakon pregledanja materijala. Datirala keramiku iz grobova, opisala je te priložila fotografije i objasnila njihovu svrhu.⁴⁷ Neophodno je reći da je u ovom radu potvrđeno veoma detaljno vođenje dokumentacije iako je autorica imala nepotpunu sliku sa prethodnih istraživanja.

Ne treba izostaviti ni rad Alojza Benca na temu *Prethodna istraživanja na neolitskom naselju Lisičići* iz 1954. godine. Autor je na samom početku kratko naveo položaj lokaliteta te opisao istraživanja iz 1951/52. godine u dijelu Neretve koji dolazi pod Jablaničko jezero. Predočio je plan lokaliteta kao i kratak opis slojeva i dubina, ali i orijentaciju zemunice i njene dimenzije. Priložio je skicu profila zemunice dok je u drugoj skici objasnio nacrtane slojeve. U nastavku članka opisao je pronađene artefakte i tehnike izrade koje su korištene, pravio je i

---

⁴⁶Benac, 1948., 3-42.

⁴⁷Bižić, 1952, 201-229.

analogije sa drugim lokalitetima⁴⁸. Za ovaj članak potrebno je naglasiti da je vođena kompletna dokumentacija, autor je u ovom članku pored opisa i analogija keramike u rad stavio i dimenzije, dubine kao i neke druge značajne podatke na osnovu kojih se može zaključiti da li je vođena dokumentacija ili ne.

Od istog autora je i naredni članak koji se nadovezuje na ovaj prethodni, u ovom radu piše o nalazima iz Lisičića iako posjeduje nacrt kulturnih slojeva, njihovih dubina, detaljne opise zemunice i jama kao i slike artefakata. Poseban dio članka odnosi se na stav prema drugim neolitskim naseljima u Jugoslaviji.⁴⁹ Kao i za prethodni rad i za ovaj se može zaključiti da je vođena kompletna dokumentacija iako se treba naglasiti da nedostaju fotografije lokaliteta.

Godine 1956. izašao je u GZM-u Benčev članak o prahistorijskoj gradini Zecovi kod Prijedora. Na početku je napomenuo da je ovaj prostor istraživao Radimski, dok je Fiala objavio neke nalaze, a probno su istraživanje 1954. godine izveli Borivoj Čović i Ružica Bižić. Benac je opisao kulturne slojeve i dubine istih, opisao je keramiku i dao kratke opise i dubine iste. Također u članku se nalazi i topografski snimak gradine kao i crteži profila u jamama.⁵⁰ Nepotrebno je reći da je i u ovom članku kompletna dokumentacija izrađena prilikom istraživanja što se između ostalog vidi u opisima i nacrtima kulturnih slojeva. Na svakom nacrtu se jasno mogu uočiti prelazi u slojevima, njihova dubina je napisana kao i konzistencija zemlje te nalazi u njima.

U narednim redovima uvrstiće se pored članaka Glasnika Zemaljskog muzeja prvo Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne u daljem tekstu (ČGT) čiji je prvi broj ovog časopisa izašao upravo 1957. godine. Pored ovih tu su i članci iz Godišnjaka centra za balkanološka ispitivanja, ali i izvještaji u Arheološkim pregledima. Pa će se prvo reći nešto o članku iz ČGT⁵¹-a o *Neolitskom naselju u Tuzli* od autora Ivana Puša. Autor na samom početku daje opis lokaliteta i navodi da su slojevi ispreturani i da sistematskog istraživanja do 1957.godine nije bilo. Autor je opisao dubinu stubova sa slikama, kao i artefakte od keramike, kamena itd. Sve podatke o istraživanju autor je preuzeo od Atanacković- Salčić. Ovaj rad se ne

---

48 Benac, 1954, 135-150.

49 Benac, 1955, 49-77.

50 Benac, 1956, 147-166.

51 Skraćenica za članke i građu za kulturnu istoriju istočne Bosne.

može pohvaliti izradom kompletne dokumentacije jer je autor u radu navodio samo dubinu stubova i njihov kratak opis, nije ubacio opis samih slojeva i njihove dubine. Iz tog razloga ovaj članak se može okarakterisati kao rad sa osnovnom dokumentacijom. Puš je mogao ako je već preuzeo sve podatke o ovom lokalitetu od Atanacković- Salčić trebao ubaciti opise i dubine slojeva.⁵² Uporedo sa ovim tu je članak Korošeca iz GZM-a koji je pisao o *Neolitskoj naseobini u Crkvinama kod Turbeta* (Travnik). Autor je priložio dubine slojeva, stavio slike profila sonde. Najviše pažnje posvetio je materijalu i njegovom opisu i analogijama.⁵³ Da bi se moglo reći da ovo istraživanje posjeduje kompletnu dokumentaciju nedostaju položaji artefakata u sondama, fotografije cijelih sonde sa razmjernikom i strelicom za sjever i sve ostalo što bi trebalo činiti kompletnu dokumentaciju.

Sljedeći je rad Irme Čremošnik iz 1958. godine koji govori o *Arheološkim istraživanjima u okolini Bihaća*, a objavljen je u Glasniku Zemaljskog muzeja. U ovom radu autorica je predstavila tlocrt slojeva, ne dubine, zatim je opisala i stavila slike dva kamena sarkofaga. Detaljno su opisane 3 prostorije, grob, starokršćanska crkva kao i njena podnica od 15 cm.⁵⁴ Za ovaj rad se može reći da je izrađena osnovna dokumentacija jer nedostaju detaljni opisi i dubine slojeva, fotografije prije i nakon istraživanja, opisi, dubine i kontekst pronađenog materijala da bi se moglo reći da posjeduje kompletnu dokumentaciju.

Naredni rad se pomalo razlikuje od do sada navedenih, a to je članak Borisa Ilakovca na temu o primjeni cilindričnog koordinantnog sustava kod iskopavanja tumula koji je objavljen u GZM-u 1958. godine. Autor na samom početku navodi da starija arheološka istraživanja nisu odmakla dalje od zahtjeva da se pronađenim nalazima ispune vitrine arheološke zbirke, odakle ti predmeti u većini slučajeva nisu govorili o međusobnom odnosu. "Posle mnogih iskustava, a naročito nakon obrade terenskih radova, morala je sazreti misao koja je ukazivala da arheološki objekt ne određuje samo inventar nalaza koji su nađeni unutar njega već i njihov međusobni odnos, uključujući ovdje i vezu arheološkog objekta s terenom. Imajući u vidu činjenicu da arheološki spomenik zajedno sa mjestom nalaza čini jedinstveno cjelinu, savremena arheologija kompleksije studira otkrivenu arheološku građu, uzimajući u obzir sve komponente koje bi

---

⁵² Puš, 1957, 85-95.

⁵³ Korošec, 1957, 5-18.

⁵⁴ Čremošnik, 1958, 117-136.

eventualno mogle doprinijeti tumačenju nalaza.”⁵⁵Zbog svega navedenog autor u svom radu predstavlja novi metod načina mjerenja i iskopavanja kompleksnijih tumula jer navodi da se ovaj metod ne može primjeniti u potpunosti kod istraživanja jednostavnijih tumula tačnije onih koji se sastoje samo od lomljenog kamena koji prekriva grob. Primjena ovog metoda počiva u zahtjevu da je za terensku dokumentaciju neophodan precizan geodetski mjerni pribor, kao i činjenici, da je tumul kao određeni tip sepulkralne arhitekture kružne osnove i kupastog izgleda. S obzirom na spomenute osobine, sama arhitektura tumula nameće nam vertikalnu osovinu kao zamišljeni centralni dio građevine.⁵⁶ U fusnoti Ilakovac je naveo da se u njegovom radu obradio samo dio arheološke dokumentacije koji se odnosi na mjerenje i tehničko crtanje. U radu su predstavljene slike i nacrti da bi čitaoc lakše razumio način i funkcionisanje ovog sustava. Osim kod tumula ovaj novi metod je moguće upotrijebiti i kod istraživanja ostalih arheoloških spomenika kao što su gradine, ravna groblja i sl.

Čović je u svom radu iz 1959. godine pisao o *Revizionim iskopavanjima tumula glasinackog tipa*, a rad je objavljen u GZM-u. Na samom početku naglasio je da je građa sakupljena od 1889. do 1897. godine nije naučno neupotrebljiva kao što se smatralo. Izdvojio je dosta zatvorenih grobnih cjelina iz ovih tumula iz Fialinih izvještaja. U jednom dijelu teksta naveo je da su prilikom analize postojećih izvještaja kao najbitniji nedostaci.⁵⁷

- Nedostatak planova istraživanja nekropole
- Podaci o konstrukciji i materijalu tumula dosta su oskudni, fragmentirani, a često izostavljeni.
- Nedovoljni podaci o oblicima grobova, položaju i orijetaciji skeleta, mjestu pojedinih priloga u grobovima.
- Podaci o međusobnom odnosu i položaju pojedinih grobova u okviru jednog tumula najčešće nisu dovoljno precizirani ili potpuno nedostaju.
  - Poseban problem nedostatak keramike. U poređenju sa ostalim istovremenim ilirskim nekropolama, veoma je mali broj keramičkih posuda.

---

⁵⁵ Ilakovac, 1958, 105.

⁵⁶ Ilakovac, 1958, 105-116.

⁵⁷ Čović, 1959, 53-85.

- Nedovoljno fiksiranje stratigrafskog pojasa ostao je sasvim razumljivo nerješen i izvjestan. Broj drugih pitanja zbog čega ni slika kulturnog razvoja mlađeg željeznog doba nije ni približno još potpuna.

U daljem tekstu navodi se da je glavni cilj ovog revizionog iskopavanja da se utvrde osnove stratigrafske pojave koje su prilikom ranijih iskopavanja bile zanemarene. Navodi se koliko je u kotlinici Podilijak iskopano tumula, da se kopalo metodom „krstastog“ sistema, da je iskopavanje vršeno skidanjem horizontalnih nivoa. U radu se nalazi tlocrt grobova, njihov detaljan opis kao i opis nalaza u grobu i van njega. Drugi lokalitet je lokalitet Crkvina za koju autor navodi da je Fiala nije evidentirao.⁵⁸ Na samom kraju autor je spomenuo da je ovo reviziono istraživanje dalo očekivane rezultate i da se inventar poklapa sa Fialinim podacima. Najznačajnije rezultate predstavljaju konstrukcije tumula, način sahranjivanja, kao i manifestacija kulta mrtvih koji su na ovom području veoma slabo proučeni.⁵⁹ Ovo je jedan od najbolje evidentiranih lokaliteta, iako je izrađena samo osnovna dokumentacija prilikom istraživanja. Veliki je plus što je autor naveo šta je nedostajalo, koji su podaci bili dostupni i zbog činjenice da nedostaju relevantni podaci ovaj rad se svrstava u grupu koja posjeduje osnovnu dokumentaciju. Ovaj rad je primjer kako je autor u tekstu o revizionim iskopavanjima naveo sve nedostatke prethodnih istraživanja mogao je ove informacije ostaviti u dnevniku i ne objaviti ih kao dio članka, ali je on odlučio da naučna javnost treba da zna o načinu istraživanja njegovog prethodnika. Treba istaći da se analizom ovih radova može primjetiti da je Borivoj Čović u svojim istraživanjima vodio najdetaljniju dokumentaciju i u većini slučajeva je objavljivao u člancima.

Čovićev izvještaj u Arheološkom pregledu iz 1959. godine odnosi se na Pod kod Bugojna. Autor je kratko opisao geografski položaj lokaliteta i dao kratak pregled urađenog za tu godinu istraživanja. Dotakao se opisa kulturnih slojeva njihove datacije kao i opisa bedema.⁶⁰ Iz ovog pregleda jedino što se može zaključiti je da je prilikom ovog istraživanja izrađena osnovna dokumentacija.

---

⁵⁸ Čović, 1959,53-85.

⁵⁹ Čović, 1959,53-85.

⁶⁰ Čović, 1959, 47.

Idući članak o kom će biti govora je također Čovićev i objavljen u GZM-u, 1960/61. godine na temu *Rezultati sondiranja na prehistorijskom naselju u Gornjoj Tuzli*. Ovaj lokalitet je prvi istraživao Basler 1949. godine. Istraživanje ovog lokaliteta je teklo u nekoliko etapa. Rad sadrži opis i debljinu slojeva u sondi, nije se došlo do zdravice pa nije navedeno koliko je tačno slojeva bilo, objašnjeni su oni u kojima su se nalazili artefakti. Postoje tlocrti kako u ovom tako i u narednim istraživanjima koja su se dešavala 1956., 1957. i 1958. godine. Ovo posljednje istraživanje je značajno jer se u jednoj sondi konačno došlo do zdravice na dubini od 5,45 m. Ovaj rad posjeduje detaljan opis fragmenata, tlocrte sonde, kao i presjek ognjišta.⁶¹ Može se zaključiti da je ovdje vođena kompletna dokumentacija koja je bila od velike koristi prilikom istraživanja ovog lokaliteta 2018. godine od strane Dženana Brigića, MA, kojem je bio plan da sistematski istraži prostor u relativnoj blizini mjesta koje je Čović istraživao. Podaci koje je Čović objavio u svom radu bili su od velike koristi prilikom iskopavanja i razumjevanja konteksta pronađenog materijala.

Još jedan zanimljiv članak objavljen u Glasniku Zemaljskog muzeja je iz 1960/61. godine je rad Nade Miletić o istraživanju *Nekropole Mihaljevići kod Rajlovca*. Ova istraživanja vršena su u dva navrata 1956. i 1958. godine. Posvećena je pažnja foto snimanju, grobovima inventaru u istim, priloženi su i tlocrti grobova. Detaljno su opisani i predmeti nađeni van grobova. Skrenuta je pažnja da varira dubina na kojoj su nađeni grobovi da su dječiji nešto plići od grobova odraslih individua. Miletić je zaključila da se ova izlaganja ne trebaju smatrati definitivnim.⁶² Zbog svega navedenog može se konstatovati da je prilikom ovog istraživanja izrađena kompletna dokumentacija jer se iz teksta može zaključiti da rad posjeduje sve informacije neophodne za izradu izvještaja te ovi podaci mogu koristiti budućim istraživačima koji budu istraživali ovaj lokalitet.

Neophodno je spomenuti i članak Dragoslava Srejševića i Milice Baum objavljen 1960. godine u ČGT-u o novim rezultatima ispitivanja rimske nekropole u Sasama. Autori su opisali novootkrivene grobove, priloge čije dimenzije i opise su također uvrstili. U članku se nalazi i tlocrt rimske nekropole u Sasama. Kao i u drugim radovima i ovi autori su pisali o analogijama nalaza sa drugim zemljama i regijama.⁶³ Kada se govori o dokumentaciji, iz rada

---

61Čović, 1960/61, 79-139.

62Miletić, 1960/1, 249-257.

63Baum, Srejšević, 1960, 30.

se može vidjeti da je vođena odgovarajuća dokumentacija, ali da je više pažnje poklonjeno opisu i dimenzijama samih nalaza. Pored ovog treba se osvrnuti kratak tekst Milice Baum u Pregledima⁶⁴ koji se odnosi na ovo istraživanje u Sasama. Autorica je navela brojke koliko je istraženo grobova kao i njihov kratak opis, dok je posebnu pažnju posvetila nalazima. Iz kratkog teksta u pregledima može se uočiti da je Baum prilikom istraživanja vodila kompletnu dokumentaciju jedino za šta se može reći da nedostaje su fotografije lokaliteta prije, za vrijeme i nakon iskopavanja, te i fotografije posebnih nalaza.

Godine 1963. u Glasniku Zemaljskog muzeja, Basler je objavio svoje *istraživanje Paleolitskih nalazišta u sjevernoj Bosni*. Na početku je opisao paleolitska staništa u Bosni, zatim ubacio sliku Londže u Makljenovcu i onda dao kratke opise lokaliteta u sjevernoj Bosni. Za Makljenovac je priložio tabelu sa slojevima ispod koje je obrazložio kojoj kulturi pripadaju. Autor je također objavio profile nalazišta i govorio o arheološkoj problematici ovakvih lokaliteta.⁶⁵ Na osnovu svega navedenog može se primjetiti da ovaj rad posjeduje elemente kompletne dokumentacije jer autor posjeduje potrebne informacije o lokalitetu. U arheološkom pregledu 5 iz 1963. godine izdvaja se Čovićevo istraživanje Varvare. U ovom pregledu autor je dao osnovne informacije o lokalitetu kao i njegovim prethodnim istraživanjima i onda je upoznao čitaoce sa dubinom kulturnih slojeva kao i periodu kojem pripadaju. Čović također upoređuje svoje informacije sa Čurčićevim iz perioda kad je ovaj istraživao.⁶⁶ Po ovom kratkom tekstu uočava se da je izrađena osnovna dokumentacija nije moguće ukazati na još neke osobine jer ih autor ne prilaže u ovom pregledu.

Za sljedeću 1964. godinu izdvojen je članak Zdravka Marića koji je pisao o *Donjoj Dolini*. te je objavljen u GZM-u. Pored opisa lokaliteta i rekapitulacije već urađenog tokom godina na ovom prostoru, autor je priložio profile kako vertikalne tako i horizontalne, opisao faze kulturnog razvoja priložio slike i nacрте i na kraju dao hronološku tabelu gdje je uporedio Donju Dolinu sa Glasincem.⁶⁷ U ovom radu primjetno je postojanje kompletne dokumentacije iako Ćiro Truhelka prilikom svog istraživanja 1905. godine za materijal nije pisao podatke o dubini niti je imao naučnu analizu. Primjetno je da je Marić vodio dnevnik, detaljno opisao slojeve i njihove dubine jedino nije pozicionirao materijal u slojevima. Priložio je skice i

---

64Baum, 1961, 96.

65 Basler, 1963, 5-24.

66Čović, 1963, 33.

67Marić, 1964, 5-128.

fotografije te objasnio faze kulturnog razvoja i napravio tabelu nalaza. Kada se govori o pregledima u ovoj godini izdvojiće se Benčev izvještaj vezan za iskopavanje u Kaknju tačnije o naselju neolitske kulture Obre. Nakon opisa lokaliteta i osnovnih informacija, autor je naveo da je cilj bio utvrditi karakteristike kulturnih slojeva, njihovu debljinu i sličnost sa Butmirom.⁶⁸ Ovaj pregled sadrži osnovnu dokumentaciju koja se sastoji od opisa lokaliteta, dubina i opisa slojeva, nedostaju samo fotografije koje mogu vidjeti na zadnjim stranama pregleda.

Srejović je 1965. godine pisao u ČGT-u o *Istraživanju rimske nekropole u Sasama* koje je vršeno 1961/62. godine. Autor je na početku predočio uvid u već istraženo područje kao i njihove rezultate. Priložio je sliku lokaliteta, opis i geografski položaj, kao i broj pokojnika. Opisan je svaki grob ponaosob, njegove dimenzije, orijentacija, kao i opis priloga u njima. Srejović također pravi analogije sa drugim zemljama kada je riječ o keramici.⁶⁹ Ovaj rad sadrži kompletnu dokumentaciju od geografskog položaja, opisa lokaliteta, preko opisa grobova njihovih zapuna i materijala pronađenog u njima. Ova dokumentacija sadrži i fotografije lokaliteta iako nisu sve priložene u članku ispunjavaju uslove kompletne dokumentacije. Čremošnik je u pregledu iz 1965. godine pisala o *Gradini u Doboju* tačnije rimskom kastrumu. Krako opisuje položaj i prethodna istraživanja ovog lokaliteta. Opisuje otkrivene dijelove zgrade, njihove dimenzije one vidljive barem i nalaze pronađene prilikom istraživanja.⁷⁰ Iz ovog kratkog pregleda ne može se baš puno zaključiti osim da je vođena osnovna dokumentacija. Potrebno je napomenuti Arheološki pregled iz 1966. godine tačnije između ostalih izvještaj Veljka Paškvalina o *Grudinama kod Čipuljića u Bugojnu*. Istraživanja ovog lokaliteta nastavljena su nakon trogodišnjeg prekida, te su se prvo očistili temelji. Nakon čišćenja i pripremanja terena za iskopavanje nađena je apsida i nešto nalaza novaca iz perioda Carstva. Autor se ne opterećuje pisanjem dimenzija i dubina već je najviše

---

68Benac, 1964,17.

69Srejović, 1965,7-30.

70Čremošnik, 1965, 134.

pažnje posvetio najznačajnijem nalazu a to je piscina.⁷¹ Za ovaj pregled može se konstatovati prisustvo najosnovnije dokumentacije tj opisa objekata koji se nalaze na površini.

U pregledu broj 9 iz 1967. godine jedan od zanimljivih izvještaja je Čovićev izvještaj o istraživanju tumula bronzanog doba iz Oraha kod Bileće. Autor je istražio četiri tumula, opisao njihovu konstrukciju, položaj skeleta i priloge u njima.⁷² Iako je riječ o vrlo kratkom pregledu može se uočiti prisustvo osnovne dokumentacije sa određenim stavkama iz kompletne dokumentacije. U ČGT-u Milica Kosorić pisala je o *Prahistorijskoj nekropoli kod Bijeljine*. Autorica je dala kratak opis prostora i geografski položaj istog, napomenula da se 1966. godine vršilo zaštitno istraživanje. Opisala grobove, dubine, opise zdjela / urni u koje su smješteni pokojnici. Nije navela orijentaciju grobova i još neke bitne informacije.⁷³ Iz svega navedenog može se reći da po kriterijumima ovo istraživanje posjeduje osnovnu dokumentaciju jer ne sadrži sve elemente koje bi trebalo da bi ispunilo kriterije kompletne dokumentacije barem to nije vidljivo u tekstu.

Kada se govori o istraživanjima srednjovjekovnih gradova u BIH, o tome je jedan zanimljiv članak napisao Pavao Anđelić. U Glasniku Zemaljskog muzeja izašao je njegov *Izvještaj o probnom iskopavanju na srednjovjekovnom gradu Borču*. Na početku teksta autor opisuje geografski položaj ovog grada. Zatim predstavlja plan iskopavanja, naime, ovaj grad istraživan je samo 1958. godine i to nekoliko objekata koji su obilježeni brojevima od 1 do 6. Za svaki objekat u tekstu postoji tlocrt i detaljan opis objekta, dimenzije i materijal od kog je objekat napravljen. Zatim se navodi da je jedan rov iskopan da bi se lakše utvrdila stratigrafija, ali u tekstu ovaj dio nije opisan do detalja. Pažnja se posvetila i keramici sa crvenim premazom te njen odnos sa keramikom koja na sebi ima tamnosivi premaz. U probnoj sondi u Velikoj gradini se naišlo na prahistorijsku keramiku i željezne čavle pa je rad na ovoj sondi prekinut. Izvještaj autor završava tekstom o historiji grada.⁷⁴ Srednjovjekovni lokaliteti se malo drugačije evidentiraju iako su kriteriji isti za dokumentiranje. Iz tog razloga za ovo istraživanje može se

---

71 Paškvalin, 1966, 146.

72 Čović, 1967, 25.

73 Kosorić, 1967, 29-50.

74 Anđelić, 1962, 159-164.

reći da sadrži osnovne elemente dokumentacije što je sasvim dovoljno za istraživača koji u budućnosti budu vršili neki tip istraživanja ili reviziju ovog.

Jedan od interesantnijih članaka u ovom poglavlju je rad Branke Raunig iz 1968. godine o *Japodskim nekropolama na Crkvini u Golubiću*, objavljen u GZM-u. Na početku je kratak opis sela, prva sistematska iskopavanja počela su 1954. godine kada je Zavičajni muzej u Bihaću organizovao iskopavanja. Nadalje u tekstu su opisane humke i da su iskopavanja rađena u dva kvadranta, da je otkriveno 5 grobova sa urnama i 10 sa skeletima. Autorica je navela da je položaj ovih grobova samo približno ucrtan u planu jer nedostaje precizna dokumentacija ovog iskopavanja. Iskopavanja su nastavljena u godinama koje slijede i to 1956., 1960 i 1962. godine. Zanimljivo je da je u ovom radu napravljena statistika fibula tipa Jezerine koje su pronađene na ovom lokalitetu. U blizini jednog srednjovjekovnog groba nađen je bronzani prsten sa histogramom. Na samom kraju teksta autorica je naglasila da su nalazi iz grobova i sporadični nalazi identični sa materijalom koji su dale dvije japodske nekropole Ribić i Jezerine. Ona je istekla da je neophodno riješiti odnos Crkvine i nekropole u Dolovima koji bi trebali dati nove podatke o načinu sahranjivanja i kultu mrtvih kod Japoda.⁷⁵ Na osnovu podataka koje je autorica navela u tekstu može se zaključiti da je izrađena osnovna dokumentacija prilikom iskopavanja nedostaje više informacija za neku detaljniju analizu. Za ovu 1968. godinu važan je i Marićev izvještaj za gradinu Ošanići kod Stoca koje je objavio u pregledu broj 11. Naime, autor je naveo da su sistematska istraživanja ovog lokaliteta počela 1967. godine i da su nastavljena 1968. Autor je naveo da je uporedo sa čišćenjem i kopanjem vršena konzervacija lokaliteta da bi se sve postiglo. Marić ne navodi neke bitne informacije o dubinama i dimenzijama kao i položaju, više se fokusira na nalaze i njihov opis.⁷⁶

Godine 1970. Milica Kosorić u ČGT-u objavljuje *Rezultate zaštitnog iskopavanja na lokalitetu Brdo u Donjoj Mahali kod Orašja*. U toku 1966. godine vršilo se rekognosciranje lokaliteta u okolini Bijeljine, Brčkog, Zvornika i Orašja. Autorica je kao i u prethodnim člancima pružila kratak opis lokaliteta, zatim informaciju kolika je površina terena iskopana, kojom metodom i

---

75 Raunig, 1968, 81-98.

76 Marić, 1968, 72.

koje su dubine slojeva . Također je navela položaj pokojnika, orijentaciju kao i priloge. Napominje da je za hronološko određivanje neophodno odraditi sistematska iskopavanja.⁷⁷ U ovom članku autorica nije priložila ni fotografije ni skice čak ni tlocrte lokaliteta te informacije koje je iznjela o ovom istraživanju navode na zaključak da je ovdje vođena osnovna dokumentacija bez prisustva fotografija jer iste nisu navedene u tekstu niti ima ikakvog govora o njihovom postojanju. .

Naredna dva rada posvećena su istraživanju neolitskih lokaliteta *Obre II- neolitsko naselje butmirske kulture i Obre I- neolitsko naselje starčevačke kulture*, to su radovi Alojza Benca iz 1971. i 1972. godine. U radu iz 1971. autor je prvo opširno pisao o historijatu istraživanja, zatim o iskopavanju iz 1971. dao je stratigrafsku sliku iskopanog prostora. Opisao kuće i prateće objekte oblike, stambene horizonte i ognjišta, tip naselja, kao i kult mrtvih. Pisao o daljem razvoju butmirske kulture prema nalazima iz Obra II.⁷⁸ Naredne godine Benac u Glasniku Zemaljskog muzeja piše lokalitetu Obre I koji je veoma blizu Obrama II. Dao je uvodne napomene o historijatu i sistemu istraživanja, priložio je topografske i stratigrafske slike te njihov opis. Veliku pažnju je poklonio nastambama i drugim pratećim objektima (kuće, ognjišta, vatrišta, radionička mjesta). Ostavio je prostor za opis materijala kao i hronologiju.⁷⁹ Ova dva članka sadrže kompletnu dokumentaciju što je uočljivo prilikom čitanja jer se primećuju detaljni opisi slojeva, dubine, dimenzije nalaza, brojni nacrti itd. Benac naglašava da se sva dokumentacija i geodetski snimci nalaze u dokumentacionom centru arheološkog odeljenja Zemaljskog muzeja i da je nemoguće i nepotrebno objaviti cjelokupnu dokumentaciju. Autor se odlučio da objavi osnovne rezultate iskopavanja i dao je opći pogled na razvojne faze ovog naselja.

Idući izdvojeni članak iz ČGT-a iz 1972. godine je također autorice Milice Kosorić o *Istraživanju humki u Bratuncu*. Kosorić je na početku navela da je istraživanje zaštitnog karaktera, zatim je opisala humku i navela njene dimenzije. Opisala je grobove, njihov položaj, dubinu, ali nije navela orijentaciju. Nabrojala je pronađene nalaze i priložila njihove fotografije. Na kraju je zaključila da je ova humka korištena u dva vremenska perioda. Navela je da je o

---

⁷⁷Kosorić, 1970, 41-80.

⁷⁸Benac, 1971, 5-299.

⁷⁹ Benac, 1972, 5-171.

ovom pisala Nada Miletić 1956. godine kao i Šefik Bešlagić 1964. godine. Iz svega navedenog uočava se da je ovdje izrađena osnovna dokumentacija na osnovu prethodnih istraživanja na ovom prostoru.

U Arheološkom pregledu broj 16 iz 1974. godine Govedarica je dao izvještaj sa iskopavanja nekih tumula sa Glasinca. Na početku je napomenuo da je ANUBiH radio ova istraživanja sa ciljem prikupljanja osteološkog materijala potrebnog za antropološke analize čiji će rezultati doprinijeti rješenju još uvijek zamršenog problema porijekla i geografske rasprostanjenosti Ilira. Istraživanja su locirana na brežuljku Kusače, gdje su razasute 64 humke oblika niskih kupa. Autor je opisao humke i materijal od kojeg su nastale, zatim su opisani otkopani tumuli sa dubinama i dimenzijama. Odvojio je prostor za opisivanje materijala i njegovo datiranje.⁸⁰ Ovo bi bio jedan od kvalitetnijih članaka u kojem se može vidjeti način vođenja kompletne dokumentacije, ali je ovaj rad za cilj imao prikupljanje osteološkog materijala, a ne rezultate istraživanja te je za ovaj cilj ova dokumentacija sasvim dovoljna. Način vođenja dokumentacije vidi se prilikom opisa SJ, njihovih dubina, pozicioniranja materijala i njegovog konteksta sa ostalim artefaktima U GZM-u iz 1975/ 76.godine Marić je pisao o *Zaštitnim istraživanjima grobnice sa ostacima skeleta u Kačnju kod Bileće*. Autor je naveo da je ovo istraživanje izvedeno 1957.godine pod vrlo teškim uslovima što je onemogućilo izradu precizne terenske dokumentacije i detaljno pregledanje zemlje. Postoje podaci o grobnici i skeletima u njoj kao i o nalazima što keramičkim što metalnim. Autor ovog članka je čak i revidirao datiranje određenih nalaza iz Kačnja, pisao o analogijama sa drugim zemljama i priložio neke zanimljive fotografije nalaza.⁸¹ Kada se govori o pregledima izdvojen je rad Branke Raunig iz 1975. godine o *Sojeničkom naselju u Ripču*. Kako se radi o kratkom pregledu autorica je nakon opisa sela i lokaliteta navela da ne postoje bilješke od istraživanja koja su vođena 1893., a završena 1897. godine. Zbog takve situacije javlja se potreba za revizionim iskopavanjima Velike otoke u Ripču. Otvorena je jedna veća sonda, dok je jedna manja probna otvorena da bi se utvrdile dubine kulturnih slojeva. Pored opisa slojeva, autorica je nabrojala i pronađene nalaze i predočila njihov kratak opis.⁸² Zbog već navedenih razloga ne postojanja dokumentacije sa ranijih istraživanja

---

80Govedarica, 1974, 51.

81Marić, 1975/76, 101-113.

82Raunig, 1975, 47.

može se zaključiti da je Raunig na svojim istraživanjima koliko je to bilo moguće izradila osnovnu dokumentaciju.

Iz Arheološkog pregleda 1976. godine izdvojen je pregled Čitluka tačnije *Prahistorijske gradine i refugija u Bosanskoj Dubici*, autora Zdenka Žeravice. Za sve korištene članke u ovom radu, ali i uopšte prvi dio teksta rezervisan je za kratak opis samog lokaliteta, zatim dio rezervisan za opis materijala. Autor je pravio je analogije sa drugim zemljama, datirao po tome kako su Čović i Benac napravili dataciju za Glasinac. Na kraju je pisao o zaštitnom bedemu o njegovim dimenzijama i za šta je služio.⁸³U sljedećim redovima ovog rada biti će govora o člancima iz 1977. godine i to iz Glasnika Zemaljskog muzeja i iz Godišnjaka Centra za Balkanološka ispitivanja i iz Arheoloških pregleda. Prvo će se reći nešto o članku autora objavljenom u Glasniku Zemaljskog muzeja Petra Oreča o *Prapovjesnim naseljima i gradinama u Posušju, Grudama i Lištici*. Autor je građu za rad skupljao od 1953 do 1976. godine, cilj je bio istražiti nainteresantniji teritorij. Oreč je priložio kartu nalazišta, nabrojao gradinska i vangradinska naselja kao i pećinska za koja je napisao kratak opis. Najzanimljivija autoru je bila trostruka gradina u Sovićima za koju je dao dimenzije, poduži opis, nacrt, materijal i fotografije.⁸⁴ Za ovaj rad autor se potrudio da dođe do građe i papira da bi što bolje pristupio istraživanju ovih lokaliteta. Zbog svega gore navedenog kada je riječ o izrađenoj dokumentaciji za istraživanje ovog lokaliteta stiče se utisak da su ispunjeni kriteriji za osnovnu dokumentaciju.

U radu Irme Čremošnik objavljenom u Godišnjaku centra za balkanološka ispitivanja 1977. godine o *Ranoslavenskom naselju Jazbine u Batkoviću kod Bijeljine* autorica je iznijela detaljne informacije koje navode na zaključak da je dokumentacija za ovaj lokalitet vođena veoma detaljno. Naime, Čremošnik je na početku teksta ubacila katastar i objasnila na kojim katastarskim česticama se nalazi lokalitet. Nakon onog uobičajenog opisa lokaliteta i njegovog položaja autorica prelazi na historijat radova o ovom lokalitetu te navodi da su nekada istraživanja vodili Zemaljski muzej i Muzej istočne Bosne u Tuzli, dok je zahvaljujući ANUBIH-u 1969. godine mogla da počne sistematska istraživanja. Pisala je o stratigrafskim podacima o naselju i nalazima, opisala slojeve i dubine, zatim objasnila koji metod iskopavanja je koristila. Za nalaze iz prahistorijskog i rimskog perioda priložila je

---

⁸³ Žeravica, 1976, 47.

⁸⁴ Oreč, 1977, 181-292.

dimenzije i opise, podijelila ih po periodima te priložila fotografije i skice. Ono što je zanimljivo predočila je i statistiku keramike i njene zastupljenosti, statistiku vrsta oboda kao i statistiku tipova oboda.⁸⁵ Kako je već naznačeno na početku teksta za ovaj lokalitet dokumentacija je kompletno izrađena što se vidi iz činjenice da je autorica ispunila sve kriterije dokumentiranja od detaljnog opisa slojeva i dubina, dala je plan i metod iskopavanja što je dodatni plus, te opisala nalaze i podjelila ih po periodima i fotografisala. Na kraju iz Arheološkog pregleda broj 19 izdvojen je izvještaj Zdenka Žeravice o *Srednjovjekovnom i turskom utvrđenju Bočac i Dabrac u Mrkonjić Gradu*. Autor je dao kratak historijski opis lokaliteta, zatim upoznao čitaoca da je 1977. godine osim konzervacije urađeno i arheološko iskopavanje priloženi su opisi bedema i dimenzije⁸⁶ iako vrlo šturo jer čini se da je akcenat izvještaja bio na historijskom značaju ovog prostora, bez obzira na to autor je ispunio određene kriterije za izradu osnovne dokumentacije ovog lokaliteta.

Za godinu 1978. izdvojeni su opet članci iz Godišnjaka ANUBiH-a i GZM-a kao i iz Arheoloških pregleda. Krenuće se od članka Blagoja Govedarice na temu *Priloga istraživanja tumula na glasinačkom području*, objavljenom u Godišnjaku. Autor podsjeća da su sistematska iskopavanja počela 1888.godine tokom 10. godina rada iskopano je 1220 humki, preko 2000 grobova i veliki broj priloga. Autor je napomenuo da je iskopavanje vršeno shodno ondašnjem stupnju razvoja nauke, tako da veći broj grobova nema potrebnih, a ponekad ni posebnih podataka. Posle II svjetskog rata pristupilo se revizionim iskopavanjima 1957. godine koja su dala naročite rezultate o konstrukciji tumula i načinu sahranjivanja u njima. Reviziona istraživanja su počela 1974. godine da bi se prikupilo što više podataka koji nedostaju i da se utvrdi stanje istraženosti glasinačkih nekropola i prikupljanja antropološke građe, koja do sada osim malog broja lobanja nije uzimana u obzir. Govedarica je naglasio da se prilikom odabira tumula koji će se istraživati gledalo između ostalog dimenzije, sastav i očuvanost. Za svaki lokalitet autor je u radu priložio opis lokaliteta, skicu, dimenzije, stratigrafiju slojeva i opise pronađenog materijala.⁸⁷ Kao što će se vidjeti u daljem tekstu ovaj autor je jedan od detaljnijih naučnika kada se radi o opisima,

---

85Čremošnik, 1977, 227-309.

86Žeravica, 1977, 111.

87Govedarica, 1978, 15-37.

objašnjenjima i dokumentaciji imajući u vidu ove informacije izvodi se zaključak da je dokumentacija sa ovog istraživanja kompletna jer sadrži sve relevantne podatke.

Idući je članak Nade Miletić objavljen u GZM-u, na temu *Ranoslavenske nekropole u Koritima kod Duvna*. Autorica je pored opisa lokaliteta priložila i kartu, zatim opise grobova i njihov inventar. Na opise grobova misli se na dubine, orijentaciju, nalaze i njihove fotografije. Priložila je tabelu sa nalazima u kojoj posebno mjesto zauzima fibula tipa Golinjevo koju opisuje i razmatra analogije sa drugim regijama gdje je ovaj nalaz pronađen.

⁸⁸ Izrađena dokumentacija za ovaj lokalitet sadrži sve elemente osnovne opise, inventar, karte i fotografije. Iz rada se ne može sa sigurnošću utvrditi da li posjeduje elemente kompletne dokumentacije.

U Arheološkom pregledu broj 20 izdvojen je članak Đure Baslera o Badnju. Naime, autor je ukratko naveo datume istraživanja, opis sloja koji je nađen 1977.godine, dimenzije novog sloja i njegov opis.⁸⁹ Veoma šturo su navedeni neki osnovni podaci nedovoljni za neku dublju diskusiju. Poznato je da drugi radovi ovog autora posjeduju makar osnovnu dokumentaciju, ali ovdje je svakako riječ o jednom kratkom izvještaju sa istraživanja u jednom od pregleda.

Idući članak je Branke Raunig objavljen u GZM-u 1980/ 81 godine u kojem je pisala o *Prahistorijskoj nekropoli na Gradini u selu Ripač*. Raunig je dala opis lokaliteta i njegov položaj, zatim uslove u kojima su nađeni nalazi kao i njihove dubine. Uz to priložila je skicu lokaliteta, ali je i navela da je neko pronašao dva groba sa urnama i to prijavio muzeju. Autorica je dala detaljan opis groba sa paljevinom u urni kao i stratigrafiju slojeva i dubine i opise. Ostavila je prostora za diskusiju o odnosu prema japodskim nekropolama u Bihaćkom polju i drugim lokalitetima. Na samom kraju je opisala način sahranjivanja.⁹⁰ Iz članka se može zaključiti da je izrađena kompletna dokumentacija možda nisu fotografije zastupljene koliko bi trebalo, ali u konačnici rad sadrži sve druge elemente kompletne dokumentacije.

O pećini Klašnice u Banja Luci naselju vučedolske kulture pisao je B.Graljuk U Arheološkom pregledu iz 1980. godine. Na početku je opisao prostor i pojasnio koliki je prostor iskopan i kako. Detaljno je opisao slojeve i nalaze, veliku pažnju je poklonio

---

88Miletić, 1977,141-204.

89Basler, 1978, 11.

90 Raunig, 1980/81,141-161.

nalazima vučedolske kulture i datirao ih prema Dimitrijeviću. Ono što je bitno za ovaj rad je dokumentacija za koju je naveo da se nalazi u Zavodu za zaštitu spomenika i prirodnih rijetkosti Bosne i Hercegovine u Sarajevu, dok se sav nađeni materijal nalazi u muzeju u Banja Luci.⁹¹

Kada se govori o izvještajima sa istraživanja srednjovjekovnih gradova potrebno je navesti i Bešlagićev članak o *Probnom iskopavanju kod sela Vrutci* iz 1982.godine, objavljenom u Glasniku Zemaljskog muzeja. Bilo je neophodno urediti nekropolu od 80 stećaka, rađeno je u dvije faze 1960. te i 1961. godine. Pored čišćenja oko stećaka prilikom prve kampanje napravljen je jedan rov širine 1m i dubine od oko 40-60 cm na čijoj dubini je nađen kompaktan zid, kako ni u jednoj fazi autor nije imao geometra nije mogao imati tačne informacije o položaju zida. Prilikom druge faze čišćenja su rovovi iz prve faze i opisan je način skidanja zemlje. Ni u prvoj ni u drugoj fazi nisu pomerani ni stećci, a ni grobovi, već su prikupljeni površinski nalazi, i napravljeno je nekoliko rovova da bi se dobio uvid u statigrafiju. Autor je smatrao da bi se detaljnijim iskopavanjem ovdje mogla nalaziti crkva sv. Stjepana, ali zbog nedostatka sredstava istraživanja na ovom lokalitetu nisu nastavljena.⁹² Ovaj rad po strukturi ne sadrži elemente izvještaja kakvi se analiziraju u ovom poglavlju, međutim poželjno je napraviti neku distinkciju među odabranim materijalom. Već je rečeno u gore navedenim srednjovjekovnim člancima da se njihovo evidentiranje i vođenje dokumentacije razlikuje samo po tome što su bedemi, zidovi, stećci, gradovi itd vidljivi objekti te svi sadrže informacije o širini, debljini, visini vidljivih strana. Obično se prilikom istraživanja ti vidljivi objekti čiste rijetki su slučajevi kada se puno kopa uz njih sem kada se istražuju grobovi ispod stećaka tada se vodi računa o dubinama i slojevima. Zbog svega navedenog za ovaj rad se može reći da posjeduje osnovnu dokumentaciju.

Naredno istraživanje objavljeno je u GZM-u, 1982.godine na temu *Srednjovjekovnih nekropola u Buškom Blatu* od autorice Nade Miletić. Rađena su istraživanja na tri lokaliteta: Kraljičin nasip, Glavica i Mašeta. Na lokalitetu Kraljičin nasip nalazi se nekropola od 19 stećaka, u radu je predstavljen i njen tlocrt. Izvršena su istraživanja na dva kraja nekropole, prostor je podijeljen na

---

⁹¹ Galjak, 1980, 9.

⁹²Bešlagić, 1982, 87-92.

kvadrante i otkriveno je 14 grobova, dva dvojna, u jednom je bilo sahranjeno više individua. Ukupno je istraženo oko 20 skeleta. Na lokalitetu Glavica nađeni su tumuli nepravilnog elipsoidnog oblika, opis tumula je detaljan kao i njegove dimenzije. Na ovom lokalitetu su srednjovjekovni grobovi ukopavani u prahistorijske, nađen je 71 grob, od njih 26 su bili dječiji i nije otkriven nijedan pogrebni ritual. Kada se govori o trećem lokalitetu koji se nalazi između ova dva to je lokalitet Mašeta na kom su isto nađeni grobovi koji su detaljno opisani kao i njihov tlocrt, ali i tipološka analiza nalaza. Na kraju teksta autorica naglašava da je ovo i prahistorijski i antički i srednjovjekovni lokalitet, on je značajan i po tome što kroz Buško Blato prolazi rimska cesta.⁹³ Iz svega rečenog može se zapaziti da su ovdje prisutni elementi kompletne dokumentacije. Za ovaj rad je izdvojen članak iz Godišnjaka CBI-ija iz 1982. godine od Blagoja Govedarice koji je pisao o *Prilozima kulturne stratigrafije prostora gradinskog naselja u jugozapadnoj Bosni*. Ovo je jedan veoma opširan članak u kom je autor prvo izdvojio najznačajnija istraživanja na području jugozapadne Bosne priložio kartu i nabrojao lokalitete. Ono što je veoma važno za ovaj rad je to da je autor odvojio vrijeme da objasni da kompleksna sistematska istraživanja obuhvataju 3 faze o kojima je bilo riječi u uvodu gdje je već rečeno da bi bilo poželjno da ove tri faze služe budućim istraživačima kao osnovni parametri prilikom istraživanja.

- „Detaljno rekognosciranje svih gradina sa ciljem da se utvrdi njihova očuvanost, broj i odnos sa eventualnim naseljima drugog tipa. Ova faza rada dokumentuje se površinskim arheološkim nalazima, detaljnim opisom situacije, skicama i geodetskim snimanjem.
- Sondažno istraživanje na onim gradinama na kojima je prethodnim radom utvrđeno postojanje arheološkog materijala, odnosno mogućnost postojanja kulturnog sloja.
- Sistematsko iskopavanje na manjem broju lokaliteta na kojima su konstatovani dobro sačuvani kulturni slojevi, kao i arheološki materijal koji može pružiti dosta podataka za razrješavanje kulturnih i hronoloških odnosa čitave regije.“⁹⁴

Naredni zanimljiv članak je autora Veljka Paškvalina o kasnoantičkim objektima iz Osatice, Karahodža i Višnjice iz 1983.godine. Autor je naglasio da se radi o zaštitnim arheološkim iskopavanjima čiji je cilj bio izvesti manje sondažno zaštitno istraživanje. Paškvalin je opisao

---

93Miletić, 1982, 123-165.

94Govedarica, 1982, 111-189.

presvođene grobnice u Osatici i Karahodžama priložio njihove opise, dimenzije i fotografije, datirao ih dao njihov tlocrt na samom kraju članka.⁹⁵ Iako je riječ o sondažnom iskopavanju ovdje su vidljivi elementi osnovne dokumentacije ne kompletne.

Za godinu 1984. se izdvaja članak Brunislava Marjanovića o *Završnim istraživanjima Akropole na Gradini u Ošanićima* koji je objavljen u GZM-u U ovom tekstu je već pomenuto istraživanje ovog lokaliteta od strane drugih istaživača prethodnih godina. Autor je na početku teksta naveo da se ovo istraživanje sa prekidima vršilo tokom 1963. godine, priložio je kratak uvod i opis Ošanića kao i sliku i opis same akropole. Osvrnuo se i na rezultate istraživanja 1967. godine na tadašnje skice i nacрте lokaliteta. Priložio je opise nalaza, najviše novca njegovu dataciju i na samom kraju članka dao je svoj zaključak Akropole, a to je da ona predstavlja fortifikacioni objekat i sa potpornim i pseudokiklopskim zidom označava najstariju građevinsku fazu u fortifikacionom sistemu Ošanića.⁹⁶ Kako je već rečeno za istraživanje ovog lokaliteta prije Marjanovića navedeno je da je vođena osnovna dokumentacija, kada je riječ o radu iz 1984. godine može se reći da je izrađena dokumentacija osnovna jer nedostaju detaljni opisi slojeva i pozicioniranje nalaza u istim.

U Arheološkom pregledu broj 24 iz 1985. godine izdvojen je pregled A.Ratkovića koji je pisao o srednjevjekovnom utvrđenju Mostar - Kula Herceguša. U ovom kratkom pregledu autor je naveo kada su vršena istraživanja, objasnio je metod istraživanja, istražio dio kule te ih podijelio na kvadrante.⁹⁷ Veoma šturo je opisao lokalitet tu je i nedostatak dimenzija i opisa slojeva te se ovaj pregled i izrađena dokumentacija jedva mogu svrstati u osnovnu jer kako je već navedeno nedostaju opisi slojeva, dimenzije, fotografije, nacrti i sl.

Ostalo je da se pomene još nekoliko članka relevantnih za ovo poglavlje, prvi od njih je članak Slaviše Perića o *Novim nalazima iz Okolišta kod Visokog*, objavljenog u Glasniku Zemaljskog muzeja iz 1985/86. godine. Autor na početku opisuje sam lokalitet, naglašava da je on evidentiran 50-tih godina, da ga je istraživao Benac. Veliku pažnju posvećuje stratimima koji odgovaraju drugoj i trećoj fazi butmirske kulture. Potrebno je napomenuti da nije bilo moguće obaviti zaštitna istraživanja da bi se utvrdila dubina kulturnog sloja ispod iskopanog nivoa.

---

95 Paškvalin, 1983, 109-125.

96 Marjanović, 1984, 11-22.

97 Ratković, 1985, 151.

Važno je naglasiti da dokumentacija nedostaje i sama interpretacija nalaza je vršena na osnovu tipološke analize. U članku pažnja je posvećena materijalu: keramici, žrnjevima i crnoglačanoj keramici pa se ista komparira i analizira sa drugim.⁹⁸ S obzirom da nedostaje veliki dio dokumentacije te da je uloženi maksimum da bi se materijal uspio opisati pretpostavlja se da ovaj rad sadrži samo neke od elemenata osnovne dokumentacije.

Sljedeći je rad objavljen u Arheološkom pregledu od autorice Milice Kosorić o gradini *Kreča iz Foče* iz 1986. godine. Autorica je na početku dala geografski položaj i opis lokaliteta, navela da su se istraživanja ovdje vršila 1982. i 1983. godine. Kosorić je koliko je to moguće za jedan pregled opisala zidove i materijal kao i dubine na kojima je nađen. Kratko se osvrnula na sahranjivanje kako inhumaciju tako i incineraciju. Potrebno je napomenuti da je ovo istraživanje u Foči bilo u okviru projekta *Arheološka istraživanja prahistorijskih naselja i nekropola na području Podrinja*⁹⁹ Ovaj pregled sadrži osnovne informacije bitne za dokumentaciju, a na osnovu činjenice da je autorica pomenula istraživanja koja su vršena prethodnih godina navodi na zaključak da je imala podatke iz tog vremena, ali nije smatrala relevantnim da ih navede u ovom pregledu.

Naredni članak je o *Zajedničkoj grobnici željeznog doba iz Vašarovine kod Livna*, autora Boška Marjana, objavljen je u Glasniku Zemaljskog muzeja, 1985/86. godine Na samom početku kako je to praksa kod svih članaka autor opisuje prostor i lokalitet, naveo je da su ovo prahistorijski grobovi da ovdje srednji vijek nije evidentiran. Zatim je detaljno opisao pronađenu grobnicu iako je nije mogao detaljno opisati i izmjeriti jer je nije on našao već vlasnik tog prostora koji je nalaze van grobnice pažljivo pokupio tu su se nalazili nakit, oružje, keramika, staklene perle. Marjan je detaljno predočio nalaze i objavio njihove slike, opisao način sahranjivanja analizirao pokretni materijal i povezo ovu grobnicu sa Delmatima, nazivao je obiteljskom grobnicom koja datira V- IV vijek p.n.e.¹⁰⁰ Ovaj rad je sličan ranije pomenutim radovima gdje su mještani pokupili materijal da bi ga "sklonili na sigurno" i time uništili položaj i kontekst u kojem se materijal nalazio. Jedina mogućnost je bila opis tih nalaza uz propratno

---

98Perić, 1985/86, 15-22.

99Kosorić, 1986, 26.

100Marjan, 1985/86, 23-38.

objašnjenje, te u ovom slučaju opis objekta koji se ne može tako lako pomjeriti kao što grobnica koju je Marjan uspio opisati iako je nije našao *in situ*.

Godine 1987/ 88 Zilka Kujundžić u GZM-u opisuje *Istraživanja u Gigića pećini kod Resanovaca u Bosanskom Grahovu*. Navela je opis lokaliteta i geomorfološke odlike istog, arheološke informacije o Gigića pećini, kratak opis tijeka iskopavanja, slike profila sa kratkim opisom slojeva. Odvojila je prostor za materijal.¹⁰¹ Iako je članak poprilično kratak očekivano je bilo da će autorica dati malo detaljnije podatke o istraživanju ove pećine kao i dokumentaciji koja se svrstava u osnovnu. Pošto je vođenje dokumentacije donekle napredovalo kod nekih autora tokom godina očekivano je bilo da će autorica priložiti detaljnije podatke o ovom istraživanju. Upoređujući njenu priloženu dokumentaciju i Govedaricinu sa istraživanja Klisure Kadića Brdo primjećuje se velika razlika u pristupu i objavljivanju informacija.

O naseljima i humkama na Borak Brdu kod Goražda je pisala Milica Kosorić 1989. godine u Glasniku Zemaljskog muzeja. Pored opisivanja lokaliteta i njegovog položaja, autorica je navela da je rekognosciranje vršeno 1982. godine dok su arheološka iskopavanja bila 1983, 1984., a zatim 1988. godine. Autorica je priložila crteže profila u sondama kao i keramički materijal. Navela je koje su humke kada istraživane. Priložila je kartu lokaliteta, skicu humke, prikaze grobova, njihove dubine, dimenzije, stratigrafske slojeve. Na kraju određeni materijal je povezala sa Glasincem.¹⁰² Na osnovu prezentacije ovog članka može se zaključiti da Kosorić posjeduje kompletnu dokumentaciju izrađenu tokom ovih istraživanja koju je i iskoristila za pisanje ovog članka.

Potrebno je reći nešto i o članku Milice Kosorić na temu *Prahistorijskog naselja Dvorišta u Drinjači kod Zvornika*, objavljenog u Glasniku Zemaljskog muzeja 1990.godine. Na početku autorica navodi da su probna istraživanja pokazala postojanje naselja sa kulturnim slojem debljine cca 0,90 m, da pronađeni keramički nalazi pripadaju Gava grupi i ovaj lokalitet vezuje za starije željezno doba. Nadalje opisala je detaljno lokalitet, prikazala mjesto gdje je nađen keramički materijal. Prva probna istraživanja izvedena su 1989. godine i tada je otvorena jedna sonda 3x3 m, opisani su njeni slojevi, u radu je prisutan i tlocrt slojeva, analiza keramičkog

---

101 Kujundžić, 1987/88, 9-16.

102 Kosorić, 1989. 129-151.

materijala. Na kraju autorica zaključuje da obim radova nije pružio mogućnost za potpunije sagledanje života u naselju.¹⁰³ Iz svega što se može pročitati u radu donosi se zaključak da je dokumentacija ovog lokaliteta kompletna sa odsustvom pozicioniranja materijala i konteksta istih.

U periodu između 1992-1997. godine članak koji treba spomenuti je rad o *Novim saznanjima o prapovjesnim grobnim naseljima iz Hercegovine* od autora Petra Oreča. Rad je objavljen u Godišnjaku CBI-ija, iako je članak kratak autor je uspio da pored kratkog opisa i cilja ovih istraživanja da izdvoji gradinu u Zvirovićima kod Čapljine opiše je i naglasi da su kulturni slojevi poremećeni. Nakon nabiranja ostalih gradina u Hercegovini autor je izdvojio Čitluk, Međugorje na Čitluku gdje su kulturni slojevi sačuvani i spadaju u bronzano i željezno doba.¹⁰⁴ Primjećuje se da je Oreč ovim člankom napravio kratku rekapitulaciju istraživanih gradina, dok je neke upotupnio novim saznanjima, te se uočava prisustvo osnovne dokumentacije koja je čini se bila dovoljna za pisanje ovog rada. Posljednji članak o kom će biti govora ovdje je Marjanovićev članak o eneolitskim slojevima u Pruscu- Biogradu. Na samom početku autor je priložio rezultate sondažnog istraživanja na lokalitetu Prusac kod Donjeg Vakufa, naveo je konačnu dubinu kulturnih slojeva i onda naglasio da su do određene dubine slojevi devastirani. Marjanović je središnji grob detaljno opisao. Najviše pažnje je posvetio priložima podijelio ih u dvije faze naveo slojeve, dubine, dao skice slojeva sa legendom. U drugoj fazi je determinisao pojavu nove keramike.¹⁰⁵ Iako je autor dao dubine slojeva i njihov opis kao i opis groba nije pozicionirao nalaze u opisanim slojevima, nedostaju fotografije ili one možda postoje, ali nisu ubačene u rad, te se može zaključiti da su to elementi koji nedostaju da bi dokumentacija ovog lokaliteta bila kompletna.

Nakon ovih članaka, tačnije, izvještaja, brojnih autora o probnim ili sistematskim iskopavanjima lokaliteta širom Bosne i Hercegovine od samog nastanka Zemaljskog muzeja do 2008. godine, sada je potrebno prezentovati dokumentaciju tačnije dnevnike sa lokaliteta kasnoantičke bazilike u Turbetu kod Travnika iz 1970.godine, zatim arheološka iskopavanja na Starom gradu u

---

103 Kosorić, 1990, 27-34.

104 Oreč, 1992-1997, 43-51.

105 Marjanović, 1996-2000, 90-114.

Travniku iz 1973. godine i na kraju istraživanja na Kadića Brdu na Glasincu od 1988. do 1992. godine

3. Dokumentacija na terenima 70-tih i 80-tih godina dvadesetog vijeka

Kada se govori o dokumentaciji i metodologiji iskopavanja 70-tih i 80-tih godina dvadesetog vijeka na prostoru Bosne i Hercegovine potrebno je još jednom napomenuti da je većina dokumenata sa skoro svih istraživanih lokaliteta u ovom periodu bila nepotpuna (izgubljena nakon rata) ili pak nije bilo moguće doći do nje. U ovom dijelu poglavlja biti će govora o dokumentaciji i metodologiji istraživanja vezano za konzervatorske radove kasnoantičke bazilike u Turbetu kod Travnika, čija je iskopavanja vodio Ivo Bojanovski 1970. godine, zatim istraživanja na Starom gradu u Travniku čija je istraživanja vodio Pavao Anđelić 1973. godine i na kraju istraživanja klisure Kadića Brdo na Glasincu, čija je iskopavanja vodio prof. dr. Blagoje Govedarica i to u etapama od 1988. do 1992. godine. Dokumentacija tačnije dnevnicu rada za prva dva lokaliteta nalaze se u Zavičajnom muzeju u Travniku¹⁰⁶ dok se neophodna dokumentacija sa istraživanja klisure Kadića Brdo nalazi se u Centru za Balkanološka ispitivanja (CBI).

Biti će riječi o istraživačkim i konzervatorskim radovima na kasnoantičkoj bazilici u Turbetu kod Travnika. Kako je već rečeno voditelj je bio Ivo Bojanovski. Ovaj dnevnik se sastoji od osam otkucanih stranica, Bojanovski je na prvim stranicama pisao o obilasku lokaliteta prije početka istraživanja te je naglasio da se uporedo sa istraživačkim vrše i konzervatorski radovi. U dnevniku se nalaze opisi i dubine na kojima su skeleti nađeni, ali nema dimenzija istih, što je bitno za jedno istraživanje. Tokom cijelog trajanja istraživanja vrlo su šturi podaci o iskopavanjima, dubinama i slojevima, više pažnje se posvetilo konzervatorskim nego arheološkim radovima.¹⁰⁷ U drugom dnevniku nalaze se informacije vezane za istraživanje Starog grada u Travniku i malo je detaljniji od prvog. Sadrži broj dozvole kao i katastarsku česticu na kojoj se nalazi grad. Navodi se da istraživanja vode Anđelić i Bojanovski i ovo predstavlja nastavak iskopavanja iz 1959. godine koja je vodio Marko Vego. U dnevniku se nalaze informacije o broju radnika, prostoru koji se iskopava, ali i kratke informacije o nalazima.¹⁰⁸ Površni su opisi stratigrafskih slojeva, a o metodologiji iskopavanja nema ni govora. Anđelić je upisao datum kada se iskopavanju priključio Bojanovski kao

---

¹⁰⁶Zahvaljujem se kolegici Ajli Sejfuli, kustosu Zavičajnog muzeja u Travniku na pristupu dnevnicima P.Anđelića i I.Bojanovskog.

¹⁰⁷ Bojanovski, 1970.

¹⁰⁸ Anđelić, 1973.

i probleme koje su imali tokom istraživanja. Ova dva dnevnika ne sadrže nikakve nacрте, detaljnije opise napredovanja radova, formulare tačnije vrlo malo elemenata potrebnih i za osnovnu dokumentaciju. Kao zaključak može se reći da su ova dva dnevnika veoma površno i nepotpuno vođena. Nikakvih bitnih informacija (opis istraženog područja, detaljan prikaz slojeva u sondama te skice istih, fotografije, informacije o dubinama kulturnih slojeva) o lokalitetima nije moguće izvući iz teksta, liče na pojedine članke u kojima također nedostaju osnovne informacije poželjne za dokumentaciju. Treba napomenuti da o ovim istraživanjima nije objavljen nijedan članak od strane ovih autora.

Kada je riječ o Kadića Brdu pored ustupljene dokumentacije postoji i članak o ovim iskopavanjima. U članku stoji da su prvo obavljena probna sondiranja, u srednjem dijelu stambenog platoa (probni kvadrat - Sonda A), kopanjem horizontalnih arbitrarnih otkopnih slojeva. Tom prilikom utvrđen je stratigrafski slijed i okvirna hronologija naselja. Sistematska iskopavanja na ovom prostoru počela su 1987. godine i do sada u obavljene tri kampanje.¹⁰⁹ U daljem tekstu članka autori navode da se neće baviti interpretacijom raznovrsnog i bogatog arheološkog materijala već metodološkim pristupom koji je korišten prilikom ovih istraživanja. Ova metodologija je jedan od pristupa koji bi mogli dati adekvatne rezultate u slučajevima relativno dobre očuvanosti slojeva gradinskog naselja.

---

109 Govedarica, Babić, 1992, 54.

K K B - LISTA NALAZA I LOKUSA		1. Broj N: _____ / L: _____	
2. Naziv/funkcija		5. Koordinate	
3. Opis		a) Sektor _____	b) Kvadrat _____
		c) Blok	A B C D
		d) Kvadrant _____ / _____	
		6. Kote	
		a) najviša/površina/	_____
		b) najniža/dno/	_____
		c) srednja	_____
4. Odnos sa drugim nalazima i lokusima		7. Skica br.:	_____ / datum: _____
		8. Foto c/b	_____ / datum: _____
		9. Foto kolor	_____ / datum: _____
		10. Video	_____ / datum: _____
		11. Deponovanje	
☐ flotacija ☐ sito ☐ manuelno ☐ slučajno ☐ C-14 ☐ paleobotan. ☐ polen ☐ ostale analize		☐ keramika	kesa br.:/I.B.: _____
		☐ metal	1 2 3 4 I.B.: _____
		☐ kost	kesa br.:/I.B.: _____
		☐ paleobotan. mat.	kesa br.: _____
Datum/i obrade _____		potpis/i obradivača _____	

Tabla 1: formular za lokus (preuzeto od :Govedarica-Babić, 1992.)

“Iskopavanje sistemom „lokusa“ se izvodi praćenjem prirodne konfiguracije terena i slojeva, a orijentir u tom smislu je kvalitet zemlje i prethodno konstantirana situacija u probnoj sondi. Osnovnu jedinicu u sistemu iskopavanja predstavljaju parcijalne unije, tzv. „lokusi“. Jedan lokus je bilo koja logična cjelina koju je moguće izdvojiti u okviru jednog otkopnog sloja u jednom bloku određenog kvadrata. To može biti obični sediment, naseobinski šut različite jame, vatrišta, ognjišta, pepelišta, podovi, zidovi, razne kamene konstrukcije, koncentrirana grupa keramike ili drugi pokretni nalazi. Pri tome svaka od tih cjelina dobija tekući broj (001 ili 100 po Cambridgeu) i biva u svakom pogledu posebno obrađena. Osnovni elementi vezani za jedan lokus unose se u „liste lokusa“ prema postojećem obrascu.”¹¹⁰ Lokusi ne moraju predstavljati nikakvu potpuno definiranu cjelinu, već samo cjeline koje su evidentirane u okviru jednog otkopnog sloja i jednog bloka, bez obzira da li se one nastavljaju izvan tog okvira u širinu ili u

¹¹⁰Govedarica, Babić, 1992, 56.

dubinu. Blok veličine 2x2 m je ovdje uzet kao osnovna prostorna cjelina u kojoj se može prostirati jedan lokus, jer su na to upućivali oblik i veličina jama i drugih unija na ovom lokalitetu. Osim toga, prostor ove veličine pogodan je u organizacionom smislu, pošto ga može obrađivati jedan student i jedan pomoćni radnik.¹¹¹

Sistem iskopavanja lokusa predstavlja jedan privremeni ili prelazni oblik dokumentacije koji se u anglo-američkoj školi već duže vremena primjenjuje prilikom iskopavanja prahistorijskih naselja. Prema svim iskustvima daje dobre rezultate prije svega u visokom nivou dokumentarnosti i nearbitražnim pristupom. U slučaju gradine Klisura, gdje su slojevi često poremećeni prirodnim padom terena, kao i različitim ukopima i oštećenjima koji su sukcesivno nastajali tokom života u naselju, ovaj metod se pokazao svrsishodnim.¹¹² „U suštini, radi se o jednoj povećanoj, nearbitražnoj parcijalizaciji slojeva i nalaza koja služi tokom iskopavanja i pripreme završne obrade materijala, a ne mora biti prikazana kao krajnji rezultat istraživanja. Osnovna prednost ovog načina rada je obezbjeđivanje maksimalne objektivnosti i ujedno izbjegavanje mogućnosti prejudiciranog, a time možda i pogrešnog povezivanja interpretacije arheoloških cjelina. Na osnovu stratigrafske situacije i tipoloških pokazatelja naknadno se od ovih parcijalnih elemenata formiraju realne unije koje će biti cjelovito predstavljene u definitivnom izvještaju sa istraživanja. Zato se paralelno sa tom dokumentacijom i nezavisno od nje crtaju i kotiraju skupni planovi svakog otkopnog sloja na prostoru čitavog sektora.“¹¹³ U daljem tekstu autori govore o načinu sakupljanja materijala (o prosijavanju, flotaciji itd.). Što se tiče organizacije terenskog rada, autori objašnjavaju da je u cjelini istraživački rad koncipiran tako da se cjelokupna primarna obrada materijala i nalaza izvodi na terenu tokom istraživačke kampanje. Ovako se cjelokupna dokumentacija obrađuje ažurno i cjelovito uz najmanji utrošak vremena i sredstava. Bitno je napomenuti da je keramika sa Klisure prošla kroz ruke konzervatora prije nego što je počela statistička obrada. Na taj način konzervator sastavlja eventualne posude i onda se svi fragmenti unose u statističke liste podijeljeni u nekoliko kategorija.¹¹⁴ Postoje npr. kategorije kao što su oblik keramičke posude (lonac, šolja, zdjela i ostalo). Zatim, kvalitet gline

---

111 Govedarica, Babić, 1992, 57.

112 Govedarica, Babić, 1992, 57.

113 Ibid, 58.

114 Govedarica, Babić, 1992, 61.

od koje je napravljena posuda, tip i na kraju kategorija neidentificirano, u koju spadaju fragmenti za koje se ne može odrediti kojem dijelu i kojoj posudi pripadaju.¹¹⁵

Neophodno je reći da je pregledana dokumentacija vezana za istraživanje ovog terena veoma temeljna. Pored detaljno vođenog terenskog dnevnika (detaljni opisi i skice slojeva, njihove dubine, fotografije, informacije o svakodnevnom napredovanju u istraživanju, spisak radnika i arheologa, spisak opreme i sl.) postoje računi, zahtjevi, spisak svega što je potrebno na lokalitetu pa je ovo najbolji primjer vođenja dokumentacije vezane za arheološko istraživanje, kada je riječ o ova tri dnevnika.¹¹⁶

---

115 Govedarica, Babić, 1992, 61.

116 Zahvaljujem se profesoru Blagoju Govedarici na dopuštenju i pristupu svim neophodnim informacijama i dokumentaciji sa istraživanja Klisure Kadića Brdo.

4. Formulari koji se koriste u zemljama regiona i šire: prednosti i nedostaci

Uzorci korišteni za ovo istraživanje su ne samo iz zemalja bivše Jugoslavije već i iz svijeta. Ukupno je korišteno i pregledano 9 uzoraka obrazaca, s tim što neke zemlje imaju više tipova različitih obrazaca. Kako je obrazac za stratigrafsku jedinicu najčešće korišten pri istraživanju bilo kog lokaliteta u bilo kojoj državi, prvo će se navesti koje su to neophodne karakteristike za ovaj formular: kod ili naziv lokaliteta, sektor/ kvadrant, da li je riječ o sloju ili strukturi, kakav je oblik, koje su dimenzije, da li je nastao prirodno ili je antropogen, koji je način uklanjanja slojeva, konzistencija zemlje, Munsellova ljestvica boja, sastav zemlje, da li ima nalaza i u kom dijelu i na kojoj dubini se nalaze, interpretacija te jedinice i na kraju datum i potpis osobe koja je popunila obrazac. Ostali formulari koji će biti spomenuti u ovom radu imaju neke od ovih karakteristika pa da se ne bi ponavljali samo će se dodati da za opise grobova treba imati skicu skeleta te obojiti kosti koje su pronađene, opisati skelet i njegovu zapunu, uzeti kote cijelog prostora i fotografisati što češće, ako je riječ o incineraciji napisati da li je pronađena urna kako je položena i sl. Za obrazac za fotografije dovoljno je da sadrži broj fotografije, sektor/ kv prostora koje se fotografiše, smjer iz kog je fotografija snimljena te u napomeni naznačiti koji dio lokaliteta je fotografisan. Idući je formular za strukture koji pored informacija za SJ treba da sadrži podatke o građevini koja se istražuje od kog je materijala, da li je konzervirana (ko je radio konzervaciju i kada), fotografisati na isti način kako je naznačeno u prethodnoj rečenici.

Kada je riječ o zemljama regiona i njihovoj dokumentaciji kao primjer su uzeti obrasci koji se koriste prilikom iskopavanja na Vinči, u Srbiji nastali prema riječima prof. Nenada Tasića u periodu 2002/2003. godine. Naime, Ministarstvo kulture i obrazovanja Republike Srbije je u maju mjesecu ove godine objavilo paket obrazaca koji će se koristiti na teritoriji cijele Srbije. Ovdje će biti predstavljena 4 obrasca koja se koriste na Vinči, a koji su ustupljeni od strane prof. dr. Nenada Tasića. To su: obrazac za objekte, obrazac za tzv. „unit“ koji se koristi za sonde i obrazac za tačke nivelira kao i signature koje se stavljaju u kesice za nalaze. Ono što je zanimljivo je da su obrasci bilingvalni, pola na srpskom pola na engleskom jeziku. Obrazac za unit (tab. 2.) sadrži sve potrebne informacije (datum otvaranja i zatvaranja sonde, broj fotografije prilikom otvaranja i zatvaranja sonde, da li je rađena flotacija, da li postoji video, opis

unita, boja, tekstura zemlje, pronađeni materijal broj PN-ova i Harissova matrica). Kako su ovi obrasci pravljeni specijalno za ovaj lokalitet u njima nisu vidljivi nikakvi nedostaci što se može vidjeti u tab 2. Drugi obrazac koji je za objekte(*tab.3.*), također sadrži sve neophodne informacije da bi dokumentacija iskopanog dijela ovog lokaliteta bila potpuna. Treći obrazac iz Vinče je za tačke nivelira i totalnu stanicu jer sadrži podatke za x,z,y kao i opis i broj. Četvrti obrazac je prikaz signature za nalaze na Vinči. Potrebno je istaći da obrasci za Vinču nisu jedini koji se koriste na teritoriji Srbije. Tu su i obrasci iz Kraljeva, Niša i drugih gradova u kojima se svakodnevno obavljaju arheološka istraživanja, ali kako je izašao paket obrazaca napravljen od strane Ministarstva na teritoriji cijele Srbije biće korišćen upravo taj paket.

Kad je riječ o Hrvatskoj, to su dva seta donekle različitih obrazaca. Prvi set koji se nalazi na stranici Ministarstva kulture ¹¹⁷ i drugi izmjenjen i dopunjen prema potrebama Arheološkog muzeja u Zagrebu. Obrasci na stranici Ministarstva sadrže obrazac za stratigrafsku jedinicu, za uzorke, za posebne nalaze, popis signiranih nalaza, upute za skupljanje uzoraka za c14 analizu, formular za grob,popis grobova, visine, popis crteža, popis fotografija. Zanimljivo je napomenuti da se ovi formulari koriste i na Sveučilištu u Mostaru, jer su prilagodljivi svakom lokalitetu i sadrže sve potrebne informacije(naziv lokaliteta,opis slojeva, Harrisovu matricu, broj nalaza i mjesto i sl.). Kada se govori o prilagođenim formularima koje koristi Arheološki muzej u Zagrebu, njihov paket obrazaca se sastoji od:formulara za uzorke (*tab.4*) obrazaca za posebne nalaze, formulara za stratigrafske jedinice(*tab.5.*), formulara za opise nalaza. Formular SJ¹¹⁸ ima, čini se, dvojaku ulogu. Naime, koristi se i kao formular za grob (*tab.6*) i kao formular za stratigrafsku jedinicu, a pored opisa i tumačenja, sadrži i Harrisovu matricu kao i informacije o visinama što ima i većina formulara za SJ. Zanimljiv je obrazac za popis svih grobova(*tab. 7*) na jednom lokalitetu.

Kad je riječ o Crnoj Gori, u ovom radu u obzir su uzeti dostupni obrasci i to iz Polimskog muzeja iz Berana. Iako je CG bogata arheološkim lokalitetima, istraživanja su postala učestala tek sredinom i krajem 20. stoljeća. Postoji obrazac za studijski materijal on se sastoji od prostora za upis(signature, broja kese, sonde/sektora/kvadranta/bloka, SJ, materijala i opisa ovog materijala, *tab.8*), popis nalaza se sastoji od prostora za upisivanje (broja kese,

---

117 <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?ID=1726>, pristupljeno 15.06.2019.godine.

118 SJ- stratigrafska jedinica.

sonde/sektora/kvadranta/bloka, SJ, vrste nalaza, opisa i datuma, *tab.9*) obrazac za inventar sadrži (sve ovo gore navedeno sa dodatkom dimenzija, broja crteža, datiranja, prostora za fotografiju sa razmjernikom, *tab.10*), za foto dnevnik, za rekognosciranje, za grob, dnevnik istraživanja, za arheološka i konzervatorska istraživanja, za nivelir (*tab.11*) i na kraju za popis fotografija. Ove vrste obrazaca zahtjevaju detaljne podatke i pritom ih je moguće primjeniti na svim lokalitetima.

Kad je riječ o Sloveniji, 2007. godine slovenački arheolozi prof. dr. Predrag Novaković, prof. dr. Darja Grosman, u saradnji sa Rene Masarykom kao i Matjažem Novšakom učestvovali su u pripremi arheološkog priručnika.¹¹⁹ Ovaj priručnik je izuzetno važan ne samo za studente i istraživače na prostoru Slovenije već i šire. U priručniku su predstavljeni i obrasci koji se koriste na istraživanjima. Ovdje su prikazana ukupno četiri obrasca. Od ta četiri, dva su za stratigrafsku jedinicu (*tab. 12,13*), što je u kontekstu ovog rada i najbitniji obrazac. Od preostala dva, jedan se koristi za evidentiranje spomenika / građevine (*tab. 14*), pri čemu se traži da se opiše o kojoj je vrsti građevine riječ, u kakvom je stanju, od čega se sastoji i da li ima nalaza. Četvrti i posljednji obrazac je obrazac za terenski zapisnik(*tab. 15*), odnosno zapis polja, broj obrasca, koji se, kao i ostali iz ovog paketa, koriste za površinske preglede, sadrži informacije o vlasniku datog zemljišta, opisu zemljišta, vegetaciji i granici. Ovi obrasci su veoma opširni i sadrže sve potrebne informacije te su primenljivi za sve vrste lokaliteta.

Nakon obrazaca sa teritorije bivše Jugoslavije pokušat će se predstaviti formulari koji se koriste u Grčkoj, Americi (Brown University) i na Cambridge-u. Kada je riječ o obrascima iz Grčke, uspjelo se doći do tri formulara. Jedan je dnevnik iskopavanja (*tab. 16*), drugi je obrazac za popisivanje predmeta (*tab. 17*) i na kraju treći(*tab 18*), koji se odnosi na konzervaciju predmeta. Što se tiče dnevnika, obrazac je koncipiran tako da sadrži sve potrebne informacije, ali samo za jedan dio lokaliteta a ne cjelinu. Ovaj formular sadrži: datum iskopavanja, vremenske uslove, korištene alate, zatim opis i boju zemlje, opis radova, vrste nalaza, skice nalaza, zapažanja arheologa. Kod nas bi to bio formular za sondu, tačnije stratigrafsku jedinicu. Naredni obrazac je za popisivanje predmeta. Sadrži podatke o predmetu, broju predmeta, koliko komada, koje je boje, koji je tip, opis predmeta, dimenzije, datiranje,

---

¹¹⁹Priručnik minimalne izkopavalne dokumentacije, 2007.

svrha predmeta i druga zapažanja. Treći formular je za konzervaciju i sadrži slijedeće elemente: vrsta predmeta, njegov broj, stanje predmeta, proces konzervacije, materijali za konzervaciju, ko su konzervatori, potom fotografije prije i nakon konzervacije. Ovi formulari su dio formulara koji se koriste u Grčkoj. Nije se moglo doći do podataka da li se spomenuti obrasci koriste samo u jednom dijelu Grčke ili u cijeloj zemlji, da li su neki od njih možda samo za muzejske potrebe ili ne.

Od formulara koji se koriste u Sjedinjenim Američkim Državama bit će govora o onima sa Brown University-ija. Na raspolaganju su bila samo dva formulara, jedan za nalaze (*tab. 19*) i drugi (*tab 20*) za stratigrafske jedinice. Obrazac za nalaze zahtijeva da se upiše broj kese, zatim kontekst u kojem je nađen nalaz, dubina, svojstvo, sloj, nivo, Munsellova ljestvica boja, kao i uzorak tla, ali i bilješke u koje autor može da doda neke svoje interpretacije i razmišljanja. Drugi formular je dosta detaljniji između ostalog sadrži opis opservaciju, kontekst i poziciju.

Kada je riječ o formularima koji se koriste na Cambridgeu, riječ je zapravo o priručniku koji je izdat u Banja Luci 2014. godine i kojeg su priredili Tonko Rajkovača i Jo Appleby. Slično kolegama iz Slovenije, Rajkovača i Appleby približili su način istraživanja i značaj dokumentacije na Cambridge-u, objasnili do detalja postojanje višebrojnih formulara i njihovu primjenu na terenu. Pored dokumentacije, dotiču se i fotogrametrije, kvadratne mreže kao i geofizičkih metoda, načina uzimanja uzoraka, metodologije prikupljanja nalaza sa površine itd. Forma ovih obrazaca slaže se sa svim do sada viđenim uz određena odstupanja i prilagodbe kakve postoje u Engleskoj. Ovdje su prikazani obrazac za stratigrafku jedinicu (*tab. 21*), obrazac za površinske nalaze (*tab.22*), kao i obrazac za opis groba (*tab.23*).

U sklopu ovog rada uzeti su u obzir i formulari koji se koriste u bosanskohercegovačkom entitetu Republika Srpska. Paket se sastoji od 11 obrazaca i to: za opis posuda, za uzorak, za sloj, za grob, ali i za numizmatiku. Među formularima možda su najupečatljiviji formulari za opis sloja (*tab.24*), koji sadrži Harrisovu matricu, nalaze (*tab 25*), za numizmatiku (*tab.27*) sadrži potrebne informacije o kovanicama, vladaru za čije je vrijeme nastala određena kovanica kao i količini istih, formular za keramiku, za fotografije, za arhitekturu. Jedan od obrazaca je za opis grobova (*tab. 26*) i sadrži uglavnom sve informacije koje su potrebne prilikom opisa groba.

Većina ovih formulara je, kako se čini, namjenjena za muzeološke djelatnosti, ali neki se mogu koristiti za terenska istraživanja.

Ovim radom obuhvaćeni uzorci formulara imaju nešto zajedničko, a to je da određena kategorija obrazaca sadrži skoro iste relevantne podatke za stratigrafsku jedinicu u jednoj sondi / rovu. Kada se analiziraju ostali obrasci, zavisno od države do države, neki su više fokusirani na muzejske djelatnosti dok su drugi strogo terenski, s tim da postoji mogućnost njihovog prilagođavanja. Tako na primjer formulari iz Grčke se koriste uglavnom u sklopu muzeološke djelatnosti te za konzervaciju i restauraciju određenih artefakata. Formulara sa teritorija Slovenije, Hrvatske, Crne Gore te bosanskohercegovačkog entiteta Republike Srpske ima najviše i oni pokrivaju i terensku i muzeološku djelatnost. Urađeni su temeljno i sadrže sve potrebne informacije koje su u tim momentima potrebne prilikom terenskog istraživanja. Naravno svaka država je prilagodila svoje formulare prema načinu i metodologiji istraživanja, prostoru i potrebom za evidentiranjem određenih elemenata prilikom iskopavanja.

5.Zaključna razmatranja

*„Arheološki dokazi sastoje se od prostornih i vremenskih aspekata, pored fizičkih objekata koji se mogu istražiti u raznim drugim istraživačkim disciplinama. Takav multidisciplinarni pristup može maksimizirati izlaz podataka i vađenje informacija poboljšavajući arheološka istraživanja kao i obnovu drevnih društava. Multidisciplinarna saradnja može biti izuzetno važna za proučavanje većih arheoloških nalazišta.“*¹²⁰ Dokumentacija u arheološkim terenskim projektima treba da ispuni različite zahtjeve. Kod iskopavanja je to od suštinske važnosti zbog destruktivnog karaktera procesa i formiranja opisa lokaliteta sa svim arheološkim nalazima i karakteristikama u njihovom kontekstu. Iz ove perspektive ona je osnova za naknadnu analizu i interpretaciju arheološkog nalazišta.¹²¹

Ovaj rad se fokusira na prostorne i istraživačke aspekte arheološke dokumentacije, trudilo se na što objektivniji način pristupiti svim dostupnim uzorcima proanalizirati ih i na kraju dati svoje mišljenje. Za pisanje ovog rada korištena je raznovrsna literatura, prije svega kratki priručnici o dokumentaciji iz Slovenije i sa Cambridge-a. Za poglavlje o dokumentaciji iz 70-tih i 80-tih godina dvadesetog vijeka, prvobitna ideja bila je analizirati dva-tri lokaliteta, uporediti njihove sličnosti i razlike prilikom vođenja terenske dokumentacije. Molbe su upućene Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine kao i Centru za Balkanološka ispitivanja (CBI), od kojih je tražena dozvola za pristupanje određenoj terenskoj dokumentaciji, u svrhu izrade završnog diplomskog rada. Premda arheološka dokumentacija koju posjeduje Zemaljski muzej nije bila dostupna, te se ista nije mogla uvrstiti u rad, uvid u dokumentaciju sa istraživanja Klisure Kadića Brdo je odobren i određeni dijelovi su uvršteni u rad. Potrebno je napomenuti da je na samom kraju izrade ovog rada bilo moguće pristupiti dnevnicima Pavla Anđelića iz 1973. godine i Ive

---

¹²⁰Grupa autora, 2014,5.

¹²¹ Ibid.

Bojanovskog iz 1970. godine koji su ljubazno ustupljeni od strane Zavičajnog muzeja u Travniku, tačnije kustosice muzeja kolegice Ajle Sejfuli, MA.

Kada se govori o uzorcima formulara iz susjednih zemalja regiona, neophodno je istaći da su kako profesori tako i zaposlenici u određenim muzejima širom bivše Jugoslavije pokazali ljubaznost i susretljivost i prosljedili obrasce koje su oni sačinili ili preuzeli, te ih koriste prilikom svojih arheoloških istraživanja. U ovom radu je korišteno ukupno devet uzoraka formulara ne samo iz regiona već i iz svijeta. Ti paketi sastoje se od 5 do 15 i više obrazaca koji se koriste zavisno o kojem terenskom istraživanju je riječ. Kada govorimo o srbijanskim formularima tačnije onima iz Vinče nastalim u periodu 2002/ 2003.¹²² godine zbog kontinuiranog istraživanja navedenog lokaliteta. Neophodno je istaći njihovu temeljnost i potrebu za samo četiri formulara u koje će se upisivati sve neophodne informacije relevantne za određene zaključke i dalja istraživanja ovog lokaliteta. Proučavajući obrasce iz Slovenije, Crne Gore, Hrvatske, Cambridge-a kao i bosanskohercegovačkog entiteta Republika Srpska došlo se do zaključka da su slovenački obrasci između ostalih, sofisticirani, inovativni i u koraku sa najnovijim metodama terenskog istraživanja. Kada je riječ o obrascima iz Polimskog muzeja Berane kao i entiteta Republika Srpska poželjno je istaći da su oni funkcionalni, unikatni i da služe svrsi tokom terenskih i muzeoloških istraživanja. Obrasci iz Arheološkog muzeja u Zagrebu kao i sa Cambridge-a su jedinstveni i jednim dijelom slični obrascima za opise nalaza i posebnih nalaza. Ova dva obrasca dijele sličnosti i sa onim iz Polimskog muzeja. Jedini zajednički i skoro identičan obrazac kod svih uzoraka je obrazac za stratigrafsku jedinicu sa neznatnim razlikama. Kod onih uzoraka koje posjeduju obrazac za skelet i grob također ima velikih sličnosti i izvjesnih razlika. Kada je riječ o tri obrasca iz Grčke oni se odnose više na muzeološku djelatnost, tačnije na konzerviranje predmeta u muzeju. Ovi formulari su prepoznatljivi i maštoviti. Kada je riječ o dva obrasca sa Brown University-ija treba reći da su oni jednostavni i učinkoviti i prilagođeni istraživanjima i teritoriji na kojoj se koriste.

Cilj ovog rada bio je prije svega prostudirati veliki broj članaka od samog osnivanja Zemaljskog muzeja do danas. Nastojalo se izabrati što interesantnije, ali i problematičnije članke iz perioda prahistorije, antike i srednjeg vijeka kojima se pristupilo objektivno radi

---

¹²²Pri samom kraju izrade ovog rada 13.5.2020. god objavljen je pravilnik kao i paket formulara koji će se koristiti prilikom arheoloških istraživanja na teritoriji Srbije.

dobijanja finalnih rezultata i stvaranja što bolje slike korištenja dokumentacije kroz vrijeme ili odsustva iste. Članci koji su korišteni prilikom pisanja ovog rada, kako je već navedeno izdvojeni su jer se tiču rekognosciranja, sistematskog ili revizionog istraživanja određenih lokaliteta jer se u njima može izvući informacija da li je arheolog vodio dokumentaciju i kako ili ista uopšte nije vođena. Pošto su obrađeni članci iz Glasnika Zemaljskog muzeja, Centra za balkanološka ispitivanja kao i pojedini radovi iz časopisa Članci i građa za kulturnu istoriju Istočne Bosne, ali i pojedini izvještaji iz Arheoloških pregleda. Ovi radovi su poredani hronološki prema godinama kako su izlazili i u kojim časopisima su objavljivani da bi se vidio način i pravila pisanja u svakom od ovih radova. Kriterijumi korišteni prilikom pisanja ovog rada su se pokazali koliko toliko validnim.

Kada je riječ o napredovanju i izmjenama i dopunama u dokumentaciji od XIX vijeka do danas može se primjetiti da do nekog velikog napretka nije došlo. Uglavnom je riječ o sitnim izmjenama poput građevinskog dnevnika, Harrisove matrice te Munsellove ljestvice boja. Kako je već bilo riječi u poglavljima pojedini naučnici ovog vijeka su nastavili stopama naučnika iz XIX vijeka te se njihovi radovi ne mogu pohvaliti detaljnom dokumentacijom dok su sa druge strani pojedini naučnici napravili pomak u vođenju dokumentacije i to uvrstili u svoje radove.

Na samom kraju poželjno je napomenuti da je najvažnije prilikom istraživanja jednog arheološkog lokaliteta voditi što precizniju dokumentaciju (terenski i građevinski dnevnik kao i obrasce), da bi budući naraštaji imali uvid u metodologiju i način iskopavanja, nalaze i katalogizaciju istih, te veliki broj fotografija i georeferenciranje tačaka. Također je važno da svim budućim arheolozima budu dostupna sva relevantna dokumenta neopohodna za istraživanja.

Table

Tabla 2

UNIT Formular verzija 1.0 Vinča Belo Brdo ____ - Sektor: _____

Datum otvaranja: _____ Unit Master: _____ Unit broj: _____

Datum zatvaranja: _____

Kopci: _____ Kategorija: _____ Feature broj: _____

EDM Granice Brojevi EDM jedinica koji se sastoje od granica

Otvaranje Unita _____

Zatvaranje Unita _____

Fotografije Brojevi fotografije

Otvaranje Unita _____

Zatvaranje Unita _____

Flotacija *ili* Video Kaseta *ili* TT potstak: _____

Opis Unita Uključeno u ArchaeoPack

Beležica - Tekstualni - Sadržaj

Prevedeni materijali:

EDM brojevi specijalnih jedinica Unit broj na ispis

Unit broj na ispis

Objekt na popisu

Tabla 3

Datum: _____ Vinča Belo Brdo
OBJEKAT FORMULAR 20 ____ Sektor: _____

Objekat broj: _____ Tip objekta: _____ Dimenzije: (dužina x širina) _____

EDM Granice: _____ Fotografije: _____

Odnosi sa drugim objektima:

Objekat broj:	Tip objekta:	Tip odnosa:	<small>(stariji, mlađi, istovremeni)</small>

Uniti koji sačinjavaju objekat:

Broj	Tip	Broj	Tip	Broj	Tip	Broj	Tip

Opis i komentari:

Objekat na popisu

Tabla 4

MIKLEUŠKA 2017. List _____

U	SJ	Vrsta	Opis	Količina	Datacija	Datum

Tabla 5

MIKLEUŠKA 2017. List _____

SI:

VRSTA SI	BR. CRTEŽA/SKICE	FOTOGRAFIJE	
DATUM OTKRICA	T.T.S.	APS. VIS. VRHA	
SEKTOR	APS. VIS. DNA		
KVADRANT			

OBLIK STRUKTURE	DIMENZIJE MATERIJALA
DIMENZIJE	OBRAĐA MATERIJALA
SMJER PRUŽANJA	VEZIVNO SREDSTVO
KORIŠTENI MATERIJALI	(prisutnost, vrsta, opis)

OPIS SI

TUMAČENJE

NAPOMENE

Ova SI:

je neposredno ispod SI		MATRICA
je neposredno iznad SI		
je istovremena sa SI		
se nalazi ispod SI		
se nalazi iznad SI		
zapravljava SI		
je presječena od SI		
(ostalo)		

POSEBNI NALAZI	
NALAZI	
UZORCI	

Arheološki muzej u Zagrebu
Trg Nikole Šubića Zrinskog 19
10 000 Zagreb

Istraživač/ica: _____
 Ispunio/la: _____
 Datum: _____

Tabla 6

Tabla 7

FORMULAR GROB									
NALAZIŠTE:									
KVADRANT:		BROJ GROBA:							
U LIJESU:									
NALAZI UZ KOSTUR:									
POVEZAN:	CJELOVIT:		POREMEĆEN:						
POLOŽAJ:			NAPOMENA:						
LUBANJE									
RUKU									
NOGU									
PRISUTNE KOSTI:			STANJE KOSTIJU:						

LOKALITET _____												
<i>Popis grobova</i>												
BROJ GROBA	Sl. zapisa	Sl. kostur	Sl. nakop	Spol	Sektor	Kvadrant	Opis groba	Polozi i nalazi	Br. foto	Br. crteža	Osnak dno	Datum

Tabla 8

Polimski muzej-Berane Lokalitet:		Stidijki materijal				Obrazac Sm List br.:	
SIGNATURA	Boj keze	Sektor/blok Souda/kvadrat	SJ	Materijal	Opis	Datum	

Tabla 9

Polimski muzej-Berane Lokalitet:		Popis nalaza				Obrazac M-1 List br.:	
BROJ NALAZA	Kesa br.	Souda/sektor/kv	SJ	Vrsta nalaza/materijal	Opis nalaza	Datum:	

TERENSKI INVENTAR		Obrazac M
Polimski muzej Berane LOKALITET:		List br.:
Sektor, blok, sonda, kvadrat	SJ	Datum:
PROSTORNO ODREĐENJE:		Jug/ Istok/ Dubina/ Rp/
PREDMET:	MATERIJAL:	Dimenzije (max. u cm.) Duž (vis): Šir: Deb:
Opis sloja:		
Kratak opis nalaza:		
Br. Crteža:	Datovanje:	Obradio:
Fotografija ili crtež sa razmjernikom		

Tabla 10

Nivelmanski dnevnik									
Polimski muzej - Berane									Nd
Lokalitet:									List br.:
Br. Nd	Datum	Sektor, blok, sonda, kvadrat	Opis	Tačka	Čit. na letvi	Rp	Relat. vrijednost	Apsol. vrijed.	Skica Broj

Tabla 11

Tabla 12

Tabla 13

Arhej d.o.o.

SE - opis SE

koda _____ sek _____ kv _____ drugo _____

OPREDELITEV vrsta DEPOZIT MEJNA PLOVRSINA (interakcija) _____ situacija snoda _____

Sp plast struktura vlog položajba puzja otis proces

OBLIKA ogleda okrogla ovalna linearna nepravična

MERE dolžina _____ m širina _____ m površina _____ m² všina _____ m globlina _____ m debelina _____ m

DRUGO naslanak stanje naravn instalir poškodovano antropogen suš. odstranljiva alotjno ročno ni odstranjeno

BARVA 1/ Murski _____ 2/ Murski _____ 3/ Murski _____

KONSISTENCA trdna mehka krhka zbita gljivič. prahasta mekava

SESTAVA

Šta pesek _____ % maj _____ % glina _____ %

skatstva majnat pesek _____ % peščen maj _____ % peščana glina _____ %

glinast pesek _____ % glinat maj _____ % mejasta glina _____ %

grobna sestava

les	veličina (mm)	%	šp	veličina (mm)	%
☐ lomljeni	☐ 0-2	_____	☐ k.g.m.	☐ 0-2	_____
☐ klesanci	☐ 2-4	_____	☐ k.g.m.	☐ 2-4	_____
☐ oblike	☐ 4-8	_____	☐ k.g.m.	☐ 4-8	_____
☐ pralniki	☐ 8-16	_____	☐ k.g.m.	☐ 8-16	_____
☐ malta	☐ 16-32	_____	☐ lomčasta	☐ 32-63	_____
☐ omet	☐ 63-125	_____	☐ kasi	☐ 125-250	_____
☐ nap	☐ 250-500	_____	☐ lom	☐ 500-1000	_____
	☐ 500-1000	_____	☐ ogjje		

NAJDBE brez | Lega najbi: _____ | Opomba: _____

OPOMBA

DIAGRAM

Je pod _____

Je nad _____

Je zaporedna z _____

Je presekna z _____

SE _____ je bila kot _____

Je med _____

Je nad _____

Je zaporedna z _____

Je presekna z _____

Faza _____ Stopnja _____ Sklop _____ Objekt _____ Struktura snoda _____

OPOMBE

Je vezana z _____

Je neodvisna z _____

Je del _____

Je vsebovana _____

Je ob _____

Opomba na diagram: _____

SKICA

Tabla 16

Ανοσκαφή: Αρχαιολογικά Μουσεία Ηρωικότητας

Ημερομηνία συντήρησης: _____

Είδος αντικειμένου: _____

Αριθμός συντήρησης: _____

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ

Κατάσταση διατήρησης:
ολόκληρο σπασμένο αριθμός κομματιών: _____

Υλικό: κεραμικό γυαλί οστό μέταλλο λίθος
ξύλο ύφασμα δέρμα κοχχίλι

Διαδικασία συντήρησης: _____

Υλικό συντήρησης: _____

Άλλες παρατηρήσεις: _____	Συντηρητές: _____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ	ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

Tabla 17

Ανοσκαφή: Αρχαιολογικά Μουσεία Ηρωικότητας

Ημερομηνία καταγραφής: _____

Είδος αντικειμένου: _____

Αριθμός καταγραφής: _____

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ

Κατάσταση διατήρησης:
ολόκληρο σπασμένο αριθμός κομματιών: _____

Υλικό: κεραμικό γυαλί οστό μέταλλο λίθος
ξύλο ύφασμα δέρμα κοχχίλι

Χρώμα: _____

Διαστάσεις: μήκος _____ πλάτος _____ ύψος _____

Διακόσμηση: ναι όχι

Περιγραφή: _____

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ	Χρήση: _____
	_____
	Χρονολόγηση: _____
	_____
	Άλλες παρατηρήσεις: _____
Αρχαιολόγος: _____	_____
	_____
	_____
	_____
	_____

Tabla 18

Ανοσκαφή: Αρχαιολογικά Μουσεία Ηρωικότητας

Ημερομηνία ανοσκαφής: _____

Καρκινικές συνθήκες: _____

Εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν: _____

Χάμα: Χρώμα: _____
ξηρό υγρό σκληρό μαλακό με πέτρες με ρίζες

Περιγραφή / πορεία εργασιών: _____

Ευρήματα: κεραμικά γυάλινα μεταλλικά υφαντά
ξύλινα από κοχχίλι απο οστό λίθινα δερμάτινα

Είδος ευρήματος:
1. _____ 2. _____
3. _____ 4. _____
5. _____ 6. _____

ΣΕΙΤΟ ΣΧΗΜΑΤΟΣ ΜΕ ΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ	Άλλες παρατηρήσεις: _____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

Αρχαιολόγος: _____

Tabla 19

Site	Year	Area	Trench	Context
Plan	Section	Photo: Slides	B+ W	
Observations				
Description				
Position				
Equals		Bonds With		
Abutted by		Abutts		
Covered by		Covers		
Cut by		Cuts		
Filled by		Fills		
Interpretation				
Dated by				
Finds				
Stratigraphic Doubts				
Excavated by		Date		

Tabla 20

Archaeology of College Hill - JOHN BROWN HOUSE - 2008				TRENCH / T.U.: _____
EXCAVATION - FORM #1 (back)				
BAG #				
CONTEXT #				
DEPTH (range)				
FEATURE				
STRATA (S) + LEVEL (L)				
SOIL Munsell				
SOIL SAMPLE Size (liters)				
NOTES:				

Tabla 21

CAU:	Site Code:	Context Number:
Grid Trench:	Category: C F L O	
Description:		
Cut Length Width Depth: (m) (m) (m)		
Sides: Base: Slope information:		
Plan: Section: Details: Date:		
Photo: Feature: Details: Date:		
Sampling	Physical Environmental:	Matrix:
	Volume Quantity:	
Find:		
	Qty	Notes
All Key (context number)		
Quantity:		
Interpretation:		
Phase:		
Cambridge Archaeological Unit		

Tabla 22

		Site Code	C.A.U				
			Surface Find list				
Surface Find	Type	Notes	Location	Surface Find	Type	Notes	Location

Tabla 23

CAU:	Site Code:	Context Number:	Layer:	Section:
CAU Surface Find list				
Description:				
				
Grid:	Section:	Layer:	Section:	Section:
Grid:	Section:	Layer:	Section:	Section:
Orientation:				
				
Description:				
Physical Attributes:				
Material:	Quantity:	Color:	Size:	Shape:
Material:	Quantity:	Color:	Size:	Shape:
Material:	Quantity:	Color:	Size:	Shape:
Material:	Quantity:	Color:	Size:	Shape:
Context Number:				
Quantity:				
Interpretation:				
Phase:				
Cambridge Archaeological Unit				

Tabla 24

Образац Ф	датум	археолошко налазиште / сонда	квадрат / целина	слој ниво	нег.	дневних стр.		
Картон бр.	опис слоја				пош.			
					инвал			
					сече			
					пресечен доларује			
опис рајућа архитектура								
	керамика	метал	стакло	кост	остало	опеке	узорци	
	А	Ц	Ц	Ц	Ц	Д		
	Б					Д		
дневних стр.								
фотоси								
цртежи								
лаборатор. анализа Е бр.								
сменташ								
	М		ИЗЛИМНАТИЧКИ НАЛАЗИ					
	Ц	Ј	датовање	дневних	Ц	Ј	датовање	дневних
датовање слоја нивоа								

Tabla 25

Образац Б		година	археолошко налазиште / сонда		квадрат / целина		слој ниво		
А бр	датовање	Тип	Део	фактура	Боја слоја	Обрада површине	Орнаментика	бр. фр. датума ата	сменташ

Tabla 26

Образац Г - 1	датум	археолошко налазиште / сонда	квадрат / целина	слој ниво	дубина
Картон бр.	оријентација гроба	димензије гроба	тип	дневних стр.	планови
Гроб бр.	нег. бр.	лабораториска анализа Е бр.	однос са суседним гробовима		
	нег. бр.				
Опис					
остеоал описи			сменташ		
налаз			закључци		
гробни инвентар					
квартон бр.	предмет	сменташ	квартон бр.	предмет	сменташ
датовање					
слица са положајем предмета у гробу					
археолог					
антрополог					
примедбе					
веза са покретним налазима изван гроба					

Tabla 27

Образац Ј - 1	година	локалитет / сонда	квадрат / целина	
Бр.	слој ниво	број примерака	новац	од до

6. Literatura

7. Literatura

1. Knjige:

Barker. P., *Tehnike arheoloških iskopavanja*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 2000.

Kuzmanović.Z., *Srpska arheologija između teorije i činjenica VII*, Arheološki teren, autoritet i moć, knjiga apstrakata, Beograd, 2019.

Harris, E.C., *Načela arheološke stratigrafije*, Slovensko arheološko društvo, Ljubljana, 1989.

Harris, E.C., *Principles of archaeological stratigraphy*, Academic Press Limited, London, 1997.

MoLas, Museum of London Archaeology Service Archaeological Site Manual, Museum of London, 3.izdanje, London, 1994.

Novaković. P., Grosman.D., Masaryk R., Novšak M. , *Minimalni standardi izkopavalne dokumentacije*, Prijedlog stanja in predlogi standardov, Ljubljana 2007.

Rajkovača. T., Appleby J., *Kratki priručnik za arheološka iskopavanja*, Banja Luka, 2014.

Schofield J., Carman J., Belford P., *Archaeological practice in Great Britain*, A heritage handbook, Springer, 2011.

Strobele F., Heinz G., Zhyong , *Sustainable perspectives in exavation and processing*, Maintz, 2014.

Šlaus M, Bioarheologija: demografija, zdravlje, trauma i prehrana starohrvatskih populacija, Školska knjiga, Zagreb, 2006.

2. Članci i formulari:

Anđelić. P, Izvještaj o probnom iskopavanju na srednjovjekovnom gradu Borču, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1962, 159-164.

Anđelić,P, Izvještaj o probnom iskopavanju na srednjovjekovnom gradu Borču, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1962, 159-164.

Basler, Đ, Paleolitska nalazišta u sjevernoj Bosni, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1963, 5-24.

Basler,Đ, Badanj, selo Borojevići kod Stoca, paleolitsko nalazište,Arheološki pregledi, Beograd, 1978, 11.

Baum,M, Srejić, D, Novi rezultati ispitivanja rimske nekropole u Sasama 1959. i 1960, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, Tuzla, 1960, 30.

Baum, M, Sase, Srebrenica, treća nekropola, Arheološki pregledi, Beograd, 1961, 96.

Benac, A, Završna istraživanja u pećini Hrustovači, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1948, 3-42.

Benac,A, Prethodna istraživanja na neolitskom naselju Lisičići, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1954, 135-150.

Benac,A, Neolitsko naselje u Lisičićima podaci o nalazima, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1955, 49-77.

Benac,A, Prehistorijska gradina Zecovi kod Prijedora, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1956, 147-166.

Benac, A, Obri, Kakanj, naselje butmirske kulture, Arheološki pregledi, Beograd, 1964, 17.

Benac, A, Obre II, neolitsko naselje butmirske kulture, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1971, 5-299.

Benac, A, Obre I, neolitsko naselje starčevačke kulture, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo,1972, 5-171.

Bešlagić. Š, Izvještaj o probnom kopanju na Crkvini kod sela Vrutci 1960-19061.god, Glasnik Zemaljskog muzeja, 1982, 87-92.

Bižić, R, Grobovi u Donjoj Dolini, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1952, 201-229.

Čović. B, Rezultati revizionog iskopavanja tumula glasinačkog tipa, 1957. god, Glasnik Zemaljskog Muzeja, Sarajevo, 1959, 53-85.

Čović, B, Praistorijsko iskopavanje na „Kekića glavici“ kod Bosanske Krupe, Arheološki pregledi, Beograd, 1959, 47.

Čović. B, Rezultati sondiranja na preistorijskom naselju u Gornjoj Tuzli, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1960-61, 79-139.

Čović, B, Varvara, prahistorijska gradina, Arheološki pregledi, Beograd, 1963, 33.

Čović, B, Orah kod Bileće, tumuli bronzanog doba, Arheološki pregledi, Beograd, 1967, 25.

Čremošnik. I, Arheološka istraživanja u okolini Bihaća, Glasnik Zemaljskog Muzeja, 1958, 117-136.

Čremošnik, I, Gradina Doboj, rimski kastrum, Arheološki pregledi, Beograd, 1965, 134.

Čremošnik, I, Ranoslavensko naselje Jazbine u Batkoviću kod Bijeljine, Godišnjak centra za Balkanološka ispitivanja, ANUBiH, Sarajevo, 1977, 227-309.

Ćurčić, V, Ravna grobišta Japoda u Ribiću kod Bihaća, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1898, 627-656-

Ćurčić, V, Gradina na vrelu Rame prozorskog kotara, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1900, 99-109.

Ćurčić. V, Prehistorijska sojenica iz brončanog doba u Ripču kraj Bihaća u Bosni, Glasnik Zemaljskog Muzeja, 1908, 149-180.

Fiala. F, Rimski grobovi s paljevinom kod Rogatice, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1895, 199-207.

Fiala, F, Nekropole ravnih grobova kod Sanskog Mosta, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1897, 281-308.

Govedarica, B, Kusača, Glasinac, prahistorijski tumuli, Arheološki pregledi, Beograd, 1974, 51.

Govedarica, B, Novi arheološki prilozi istraživanja tumula na glasinačkom području, Godišnjak centra za Balkanološka ispitivanja ANUBiH, Sarajevo, 1978, 15-37.

Govedarica, B, Prilozi kulturne stratigrafije prostora gradinskog naselja u jugozapadnoj Bosni, Godišnjak centra za Balkanološka ispitivanja, ANUBiH, Sarajevo, 1982, 111-189.

Graljak, B, Pećine Klačnice, Banja Luka – paleolitska stanica, Arheološki pregledi, Beograd, 1980,9.

Ilakovac, B, Primjena cilindričnog koorinantnog sustava kao iskopavanja tumulusa, Glasnik Zemaljskog Muzeja, 1958, 105-116.

Korošec. J, Pećina Hrustovača, novi lokalitet slavonske kulture, Glasnik Zemaljskog Muzeja, Sarajevo, 1946, 7-37.

Kosorić, M, Praistorijska nekropola kod Bijeljine, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, Tuzla, 1967, 29-50.

Kosorić, M, Rezultati zaštitnog iskopavanja na lokalitetu Brdo u Donjoj Mahali kod Orašja, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, Tuzla, 1970, 41-80.

Kosorić. M, Praistorijsko naselje Dvorišta u Drinjači, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1990, 27-34.

Kosorić, M, Borak Brdo, Goražde, humke i praistorijsko naselje, Arheološki pregledi, Beograd, 1986, 26.

Kosorić, M, Gradina Kreča, Foča, Arheološki pregled, Beograd, 1986, 26.

Kosorić, M, Naselje i humke na Borak Brdu kod Goražda, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1989, 129-151.

Kujundžić,Z, Gigića pećina, paleolitska stanica kod Resanovaca, Bosansko Grahovo, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1987/88, 9-16.

Marić, Z, Donja Dolina, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1964, 5-128.

Marić, Z, Reviziona iskopavanja ilirske grobnice u Kačnju kod Bileće, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo,1975-76, 101-113.

Marijan. B, Zajednička grobnica željeznog doba iz Vašarovina kod Livna, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1985-86, 23-38.

Marijan.B, Sjevernoistočna vrata na megalitskom zidu na Gradini u Ošanićima kod Stoca, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1991, 87-112.

Marjanović, B,Završna istraživanja Akropole na Gradini Ošanići, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo,1984, 11-22.

Marjanović,B, Pausac-Biograd, eneolitski slojevi, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1996-2000, 90-114.

Mandić,M, Prahistorijske i sredovječne utvrde kod Travnika, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo,1926, 35-38.

Mandić,M, Rezulati otkapanja neolitskog naselja u Donjoj Mahali kod Orašja na Savi, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1927, 199-206.

Mandić,Z, Prahistorijsko naselje u Sanskom Mostu, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1931,1-6.

Mandić, M, Gradine, gromile i druge starine u okolini Livna, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo,1935, 7-16.

Mandić, M, Skeletne gromile halštatskog doba u okolini Livna i Rogatice, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1937, 5-10.

Mandić, M, Preliminarni izvještaj o započetom iskapanju u Hrustovačkoj pećini kod Bosanskog Vrpolja, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1939, 65-71.

Marić, Z, Gradina Ošanići, Stolac, ilirsko utvrđenje, Arheološki pregledi, Beograd, 1968, 72.

Miletić. N, Nekropola u selu Mihaljevići kod Rajlovca, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1960-61, 249-257.

Miletić.N, Izvještaj o iskopavanjima srednjovjekovnih nekropola u Buškom blatu, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1982, 123-165.

Miletić,N, Ranoslavenska nekropola u Koritima kod Duvna, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1978,141,204.

Oreč,P,Prapovjesno naselje i grobne gomile (Posušje, Grude, Lištica), Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo,1977, 181-292.

Oreč, P, Nova saznanja o prapovjesnim grobnim naseljima iz Hercegovine, Godišnjak centra za Balkanološka ispitivanja, ANUBiH, Sarajevo, 1992-1997, 43-51.

Paškvalin, V, Grudine, Bugojno (bazilika), Arheološki pregledi, Beograd,1966, 146.

Paškvalin, V, Kasnoantički objekti iz Osatice Karahodža i Višnjice, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo,1983, 109-125.

Perić.S, Novi nalazi sa Okolišta kod Visokog, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1985-86, 15-22.

Puš, I, Neolitsko naselje u Tuzli, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, Tuzla, 1957, 85-95.

Radimski. V, Dve nekropole iz bronzanog doba u Kotaru Visočkom, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1890, 368-375.

Radimski.V, Iskopavanja u Domaviji, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1894, 1-48.

Ratković, A, Kula Herceguša, srednjovjekovno utvrđenje, Arheološki pregledi, Beograd, 1985, 152,

Raunig.B, Japodska nekropola na Crkvini u Golubiću, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1968, 81-98.

Raunig, B, Ripač, Otoka kod Bihaća, sojeničko naselje, Arheološki pregledi, Beograd, 1975, 47.

Raunig, B, Praistorijska nekropola na Gradini u selu Ripač, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1980/81, 141-161.

Truhelka, Ć, Gromile na Glasincu, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1889, 25-35.

Truhelka, Ć, Sojenice u Donjoj Dolini, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, iskopavanja 1901, 339-396. 1902, 129-144, 1903, 143-152, 1904, 91-98, 1906, 99-106.

Truhelka, Ć, Jedan odličan nalaz brončane dobe iz Velikog Mošunja, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1913, 325-335.

Srejović, D, Ispitivanja rimske nekropole u Sasama (1961-1962), Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, Tuzla, 1965, 7-30.

Žeravica, Z, Čitluk, Bosanska Dubica, praistorijska gradina i refugij, Arheološki pregledi, Beograd, 1976, 47.

Žeravica, Z, Bočac, Dabrac, Mrkonjić grad, srednjovjekovno i tursko utvrđenje, Arheološki pregledi, Beograd, 1977, 111.

3. Formulari:

Formulari za dokumentiranje arheoloških nalaza izrađeni i u upotrebi od strane Arhej DOO, Slovenija

Formulari za dokumentiranje arheoloških nalaza izrađeni i u upotrebi od strane arheološkog muzeja u Zagrebu

Formulari za dokumentiranje arheoloških nalaza izrađeni i u upotrebi od strane Polimskog muzeja Berane.

Formulari za dokumentiranje arheoloških nalaza izrađeni i u upotrebi od strane Filozofskog fakulteta u Beogradu

Formulari u upotrebi na Brown University, Rhode Island, SAD, preuzeto sa https://brown.edu/Departments/Joukowsky_Institute/courses/fieldarchaeology10/8037.html, pristupljeno, 07.09.2018.

Formulari koji su u upotrebi u jednom dijelu Grčke, preuzeti sa: Το ημερολόγιο ενός αρχαιολόγου Ηγουμενίτσα 2012, pristupljeno 10.01.2019.

8 .Summary

“Archaeological evidences consist of time and space aspects beside physical objects that can be investigated in various different research disciplines. That multidisciplinary approach can maximize data output and information extraction, while enhancing archaeological research as well as renewal of ancient societies. Multidisciplinary cooperation can be very important in order to examine larger archaeological sites.” Documentation in archaeological field projects should fulfill various demands. When it comes to excavation that is essential due to the destruction nature of the process and forming site description with all archaeological findings and characteristics in their context. From this perspective it is basic for advanced analysis and interpretation of archaeological site.

This paper focuses on spatial and temporal aspects of archeological documentation, it has been attempt to objectively approach all of the available samples, analyze them and eventually give an opinion. Various literature was used to write this paper, primarily short manuals on documentation from Slovenia and Cambridge. For the chapter on documentation from the 70s and 80s of the twentieth century, the original idea was to analyze two or three localities, to compare their similarities and differences when conducting field documentation. Requests were sent to the National Museum of Bosnia and Herzegovina as well as the Center for Balkan Studies (CBI), whose permission was requested to access certain field documentation, for the purpose of preparing the final thesis. Although the archaeological documentation owned by the National Museum was not available, and it could not be included in the work, the insight into the documentation from the research of Klisura Kadića Brdo was approved and certain parts were included in the work. It should be noted that at the very end of this paper, it was possible to access the diaries of Pavle Andjelic from 1973 and Ivo Bojanovski from 1970, which were

kindly provided by the Homeland Museum in Travnik, more precisely the curator of the museum colleague Ajla Sejfuli, MA.

When it comes to sample forms from neighboring countries in the region, it is necessary to point out that both professors and employees in certain museums throughout the former Yugoslavia have shown kindness and friendliness and forwarded the forms they created or downloaded and used in their archaeological research. In this paper, a total of nine sample forms were used not only from the region but also from the world. These packages consist of 5 to 15 or more forms used depending on which field research is in question. When we talk about the Serbian forms, more precisely those from Vinča, created in the period 2002/2003.3 due to the continuous research of the mentioned locality. It is necessary to investigate their thoroughness and need for only four forms in which all the necessary information relevant for certain conclusions and further research of this locality. Studying patterns from Slovenia, Montenegro, Croatia, Cambridge and the Bosnian entity of Republika Srpska, it was concluded that Slovenian patterns, among others, are sophisticated, innovative and in step with the latest methods of field research. When it comes to patterns from the Polim Museum in Berane, as well as the entity of Republika Srpska, it is desirable to point out that they are functional, unique and serve a purpose during field and museological research. Forms from the Archaeological Museum in Zagreb as well as from Cambridge are unique and partly similar to the forms for descriptions of findings and special findings. These two patterns share similarities with that of the Polim Museum. The only common and almost identical pattern in all samples is the pattern for the stratigraphic unit with slight differences. There are also great similarities and certain differences in those specimens which possess a pattern for the skeleton and the tomb. When it comes to the three patterns from Greece, they refer more to museological activity, more precisely to the conservation of objects in the museum. These forms are recognizable and imaginative. When it comes to the two forms from Brown University, it should be said that they are simple and effective and adapted to the research and the territory in which they are used.

The aim of this paper was primarily to study a large number of articles from the very founding of the National Museum to the present day. It has been tried to choose the most interesting, but also more problematic articles from the period of prehistory, antiquity and the Middle Ages, which were approached objectively in order to obtain final results and create a better picture of the use

of documentation during or without it. The articles used in writing this paper, as already mentioned, were singled out because they concern reconnaissance, systematic or revision research of certain sites because they can extract information on whether the archaeologist kept the documentation and how or how it was not kept at all. Since the articles from the The Herald of the National Museum of Bosnia and Herzegovina, the Center for Balkan Studies, as well as some works from the magazine Articles and Materials for the Cultural History of Eastern Bosnia, as well as some reports from the Archaeological Surveys, were processed. These papers are arranged chronologically according to the years in which they were published and in which journals they were published in order to see the way and rules of writing in each of these papers. The criteria used in writing this paper have proven to be as valid.

When it comes to progress, changes and additions to the documentation from the XIX century until today, it can be noticed that no great progress has been made. It's mostly about minor changes like the construction log, the Harris matrix, and Munsell's color scale. As already mentioned in the chapters, some scientists of this century have followed in the footsteps of scientists from the 19th century, and their work cannot boast of detailed documentation, while on the other hand some scientists have made progress in keeping documentation and included it in their work.

Finally, it is desirable to mention that the most important thing when researching an archaeological site is to keep as accurate documentation as possible (field and construction diary as well as forms), so that future generations have insight into the methodology and method of excavation, find and catalog them, and a large number of photographs and georeferencing points. It is also important that all future archaeologists have access to all relevant documents necessary for research.

9. Biografija

Maida Turkmanović je rođena 18.04.1991. godine u Prijepolju, Srbija. Srednju školu „ Pivo Karamatijević“ završava 2010.godine u Novoj Varoši. Godine 2013. na Filozofskom fakultetu u Sarajevu na Odsjeku za historiju- Katedri za arheologiju upisuje dodiplomski studij koji uspješno okončava 2017. godine i time stiče zvanje *Bakalaureat arheologije*, odbranivši rad pod naslovom „ *Kneževski ukopi Atenice i Novog Pazara u odnosu na prostor jugoistočne Evrope*“. Iste godine upisuje master studije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu na Odsjeku za historiju, Katedri za arheologiju. Tokom master studija objavljuje članak u studentskom časopisu AXIOS u Skoplju pod naslovom „*Posebni nalazi sa istraživanja Butmir, faza I, 2016. godine*“. U martu 2018. godine učestvuje na ljetnoj školi u Novom Sadu pod naslovom „*Arheološko nasleđe Podunavlja između Panonije i Balkana*“. U oktobru 2018. godine učestvuje na treningu za lider (**TRAIL**) *Traning and Research in the Archaeological Interpretation of Lidar*. Novembra 2018. godine prisustvuje predavanjima Međunarodnog multidisciplinarnog simpozijuma „*Antička Budva*“ u Budvi. Tokom 2019. godine objavljuje članak u časopisu za naučna, književna i društvena pitanja “Tokovi” u Beranama pod naslovom “*Historija arheoloških istraživanja tokom dvadesetog stoljeća na prostoru Crne Gore*”-

Učestvovala je na arheološkim istraživanjima na sljedećim lokalitetima:

1. 2015.godine- Arheološka prospekcijska istraživanja na lokalitetu džamije Esme Sultanije u Jajcu.
2. 2016. godine- Arheološka prospekcija na prahistorijskom lokalitetu Butmir faza I, Sarajevo
3. 2017. godine – Arheološka iskopavanja na srednjovjekovnom gradu Visoki, Visoko
4. 2017. godine – Arheološka istraživanja na lokalitetu Ripač kod Bihaća
5. 2017.godine Arheološka istraživanja harema Kalin hadži Alijine džamije, Sarajevo
6. 2017. godine. Arheološka istraživanja na prahistorijskom lokalitetu Butmir (FAZA II).

7. 2017. godine. Arheološka istraživanja na Debelom brdu, prahistorijsko gradinsko naselje, antički i kasnoantički odbrambeni objekat u Sarajevu.
8. 2017.godine Arheološka istraživanja na nacionalnom spomeniku Nekropola sa stećcima na lokalitetu Han u Šabićima, općina Trnovo.
9. 2018. godine Arheološka istraživanja lokaliteta Crkvište u Travniku.
10. 2018. godine Arheološka na lokacijama Čejvan-čehajine džamije i Koski Mehmed pašine džamije u Mostaru.
11. 2018.godine Arheološka istraživanja na lokaciji džamije Sultan Ahmed Han II, u Bugojnu.
12. 2018.godina- Arheološka istraživanja na lokaciji granice između naselja Podgradina(Livno) i Liskovača (općina Tomislavgrad) predviđenog za izgradnju vjetroparka Široka Draga.
13. 2018. godine u okviru delatnosti Muzeja Sarajeva učestvovala u implementaciji istraživanja na lokalitetu mezaristan Kovači u Sarajevu.
14. 2018. godine Arheološka istraživanja na lokalitetu prahistorijskog naselja u Gornjoj Tuzli.
15. 2018. godine- Arheološka istraživanja na lokalitetu Arnautovići- Mile kod Visokog.
16. 2018.godine- Arheološka geofizička snimanja na području nekropole stećaka Kopošići i srednjovjekovnog grada Dubrovnik u općini Ilijaš.
17. 2018. godine- U okviru djelatnosti Muzeja Sarajeva, učestvovala u implementaciji arheoloških istraživanja na lokalitetu Presjeka kod Ustikoline.
18. 2018.godine- Arheološka geofizička snimanja na području Prozor- Rama
19. 2019.godine- Arheološka prospekcija u Mostaru, autoceste Koridor V-c.
20. 2019. Arheološka istraživanja na području općine Tešanj, lokalitet Stražba u Mrkotiću.
21. 2019. Arheološka istraživanja na lokalitetu Polje Mratinići , općina Kreševo, I i II faza
22. 2020, Arheološka istraživanja (prospekcija, georeferenciranje, sondažno iskopavanje) na lokalitetu „Tunel Hranjen-jug izlazni portal“ i „Tunel Hranjen- sjever- ulazni portal“.

